

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

Žaneta Olejarová

Smluvní pokuta

Contractual fine

D i p l o m o v á   p r á c e

Olomouc 2010/2011

Vedoucí Diplomové práce

JUDr. Blanka Tomančáková, Ph.D., LL.M.

Čestné prohlášení a slib odškodnění:

„Prohlašuji na svou čest podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, že tato práce je mým původním dílem, které jsem samostatně a nezávisle vytvořila jen s použitím podkladů v ní uvedených.“

V Olomouci dne 31. 3. 2011

Žaneta Olejarová

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK:

- LZPS** - Listina základních práv a svobod
- OZ** - zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- ObZ** - zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- SP** - smluvní pokuta

OBSAH:

OBSAH:	- 4 -
ABSTRAKT:	- 6 -
ÚVOD:	- 7 -
1. Smluvní pokuta jako prostředek zajištění v režimu práva občanského	- 8 -
1.1 Právní úprava smluvní pokuty.....	- 8 -
1.2 Vývoj právní úpravy smluvní pokuty.....	- 8 -
1.3 Funkce smluvní pokuty s ohledem na tradiční zajišťovací funkci.....	- 9 -
1.3.1 Zajišťovací funkce smluvní pokuty	- 10 -
1.3.2 Uhrazovací funkce smluvní pokuty	- 10 -
1.3.3 Sankční funkce smluvní pokuty.....	- 11 -
1.4 Ujednání o smluvní pokutě – zákonné požadavky	- 12 -
1.4.1 Forma smluvní pokuty.....	- 12 -
1.4.2 Obsah ujednání o smluvní pokutě.....	- 13 -
1.4.3 Smluvní pokuta závislá na době trvání porušení povinnosti.....	- 17 -
1.5 Uplatnění a vymáhání smluvní pokuty.....	- 17 -
1.5.1 Splatnost smluvní pokuty	- 17 -
1.5.2 Promlčení smluvní pokuty	- 18 -
1.6 Akcesorita vs. samostatnost smluvní pokuty.....	- 19 -
1.6.1 Pár poznámek k akcesoritě	- 19 -
1.6.2 Pár poznámek k samostatnosti nároku.....	- 20 -
1.6.3 Akcesorita ujednání o smluvní pokutě a samostatnost nároku na právo na smluvní pokutu.....	- 21 -
1.6.4 Odstoupení od smlouvy a jeho spojitost s právní povahou smluvní pokuty.....	- 22 -
1.6.5 Postoupení pohledávky zajištěné smluvní pokutou její spojitost s právní povahou smluvní pokuty.....	- 23 -
2. Komparace smluvní pokuty v režimu práva občanského a obchodního	- 25 -
2.1 Výklad ujednání o smluvní pokutě (výklad právního jednání).....	- 25 -
2.2 Změna a zrušení ujednání o smluvní pokutě.....	- 26 -
2.3 Odpovědnost za porušení smluvní povinnosti ve vztahu ke smluvní pokutě	- 27 -
2.4 Možnost soudní moderace smluvní pokuty	- 27 -
2.5 Promlčení práva na smluvní pokutu.....	- 30 -
3. Výše smluvní pokuty	- 32 -
3.1 Stanovení výše smluvní pokuty	- 32 -
3.2 Přiměřenost výše smluvní pokuty ve světle judikatury NS a rozpor s dobrými mravy.....	- 33 -
3.2.1 Nepřiměřeně/přiměřeně vysoká smluvní pokuta	- 33 -
3.2.2 Posuzování nepřiměřenosti smluvní pokuty závislé na době prodlení	- 35 -
3.2.3 Nepřiměřeně nízká smluvní pokuta	- 36 -
4. Smluvní pokuta v porovnání s úroky z prodlení	- 38 -
4.1 K rozlišování smluvní pokuty a úroků z prodlení	- 38 -
4.2 Souběh nároku na smluvní pokutu a úrok z prodlení.....	- 38 -
4.3 K obcházení zákona při ujednání smluvní pokuty závislé na době prodlení.....	- 39 -
4.4 Úročení smluvní pokuty.....	- 42 -
5. Úvahy de lege ferenda	- 45 -

5.1 Stručně k vývoji návrhu nového občanského zákoníku:.....	- 45 -
5.2 Smluvní pokuta jako prostředek utvrzení závazku	- 45 -
5.3 Zavedení objektivní povinnosti k zaplacení smluvní pokuty	- 46 -
5.4 Moderace smluvní pokuty.....	- 47 -
5.5 Zakotvení možnosti sjednat nepeněžitou smluvní pokutu.....	- 48 -
5.6 Strany ujednání o smluvní pokutě.....	- 49 -
5.7 Formální požadavky na ujednání o smluvní pokutě	- 50 -
Příloha č. 1: Zákonná ustanovení o smluvní pokutě dle návrhu nového občanského zákoníku	- 52 -
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	- 53 -
<i>Primární prameny práce: .....</i>	<i>- 53 -</i>
Zákony:.....	- 53 -
Podzákoné předpisy:.....	- 53 -
Judikatura:	- 53 -
<i>Sekundární prameny práce:.....</i>	<i>- 55 -</i>
Knižní publikace:	- 55 -
Právní periodika:	- 56 -
Internetové odkazy:	- 57 -
SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV:.....	- 58 -

ABSTRAKT:

Cílem této práce je nastínit všechny aspekty institutu smluvní pokuty v oblasti práva občanského. První kapitola práce podává obecné základy tohoto zajišťovacího institutu občanského práva, zatímco kapitola druhá srovnává smluvní pokutu v oblasti práva občanského se smluvní pokutou v oblasti práva obchodního a zejména zdůrazňuje podstatné rozdíly těchto institutů. Třetí kapitola se zabývá stanovením výše smluvní pokuty, posouzením zákonnosti výše smluvní pokuty, zejména soulad s dobrými mravy. Čtvrtá kapitola je rovněž komparatistická, neboť nám srovnává smluvní pokutu s úroky z prodlení a podává výklad jejich rozdílného užití. V průběhu celé této práce je nastíněn náhled soudní rozhodovací praxe týkající se smluvní pokuty. V poslední kapitole jsou zahrnuty úvahy nad návrhem ustanovení o smluvní pokutě zahrnutých do nového občanského zákoníku.

The aim of this thesis is to outline all points of view of the contractual fine in civil-law relations. The first chapter reports fundamental elements of the contractual fine as a funding civil-law instrument, whereas the second chapter is comparing the legal regulation of the contractual fine in civil law with the legal regulation of the contractual fine in the commercial law. The third chapter deals with the amount of the fine, legality assessment and contradiction with morality. The fourth chapter is also comparative in view of finding differences between the contractual fine and the interest of the late payment with the intention of their dissimilar application. Along the whole thesis one can find court rulings, which are related to the contractual fine. The last chapter comprises reflections over the concept of provision of the contractual fine involved in the new civil-law codex.

ÚVOD:

Téma mé práce jsem si vybrala zejména ze dvou důvodů, tj. vakuem právní úpravy tohoto institutu na straně jedné, a universalnost smluvní pokuty na straně druhé.

Se smluvní pokutou se můžeme setkat takřka v každém okamžiku svého života. Její význam ve smluvním právu narůstá, spolu tímto však mnohdy narůstá i její zneužití. Smluvní pokuta pak ztrácí jednu ze svých funkcí, kterou je zajištění závazku, a tato je pak plně překryta sankční funkcí smluvní pokuty. Použití smluvní pokuty se dotýká jak režimu občanskoprávního, tak modifikovaně i vztahu mezi podnikateli. I přes výše uvedenou universalitu smluvní pokuty je její právní úprava více než skromná, což vede k nutnosti její interpretace právními doktrínami a soudní judikaturou a rozdílnou škálou názorů. Rozdílnost v pojetí smluvní pokuty může vést k roztržiténosti pojetí a následné právní nejistoty subjektů soukromého práva. Jakákoliv nejistota o obsahu práva je však v demokratické společnosti nepřijatelná. Rovněž nejednotnost rozhodování soudů nejvyšší instance ohledně smluvní pokuty spolu s častokrát naprosto nedostatečným odůvodněním, chybějící argumentací, vede k libovůli v rozhodování soudů, přičemž svévole soudního rozhodnutí je rovněž v rozporu s ústavními principy. To vše mne motivovalo k sepsání práce, jež je určena nejen pro odbornou veřejnost, ale rovněž pro prosté obyvatelstvo, neb podává mimojiné vysvětlení institutu smluvní pokuty utříděním možných poznatků a pramenů výkladu smluvní pokuty.

1. Smluvní pokuta jako prostředek zajištění v režimu práva občanského

1.1 Právní úprava smluvní pokuty

Smluvní (konvenční, konvencionální) pokuta je právně upravena jak v občanském zákoníku (ustanovení § 544 – 545 zákona č. 40/1964 Sb. ve znění pozdějších předpisů), tak v obchodním zákoníku (ustanovení § 300 – 3002 zákona č. 513/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů). Poměr mezi uvedenými zákoníky je poměr speciality, kdy úprava obsažená v občanském zákoníku je obecná a pro režim obchodních závazkových vztahů je tato úprava rozvedena obchodním zákoníkem.¹ Při aplikaci má vždy přednost úprava speciální oproti úpravě obecné, a to v souladu s kolizní zásadou *lex specialis derogat lex generali*. Úprava smluvní pokuty obsažená v občanském zákoníku je tedy universální a platí pro všechny v úvahu přicházející smluvní pokuty.²

1.2 Vývoj právní úpravy smluvní pokuty

Smluvní pokuta tak jak ji známe dnes, však prošla dlouhým vývojem, jehož znalost je nezbytná pro správné pochopení podstaty smluvní pokuty. V obecném zákoníku občanském z roku 1811³ byla smluvní pokuta součástí ustanovení o náhradě škody, což bylo vyjádřením její primární funkce, kterou byla především paušalizace náhrady škody. Smluvní pokuta nebyla v této zákonné úpravě prostředkem zajištění. Smluvní pokuta začala být chápána jako prostředek zajištění až po více než stech letech, kdy občanským zákoníkem z roku 1950⁴

---

¹ Poměr speciality obchodního zákoníku je patrný již z názvu druhého oddílu dílu šestého části třetí obchodního zákoníku: „Některá ujednání o smluvní pokutě.“

² KOVAŘÍK, Zdeněk. Smluvní pokuta. *Právní rozhledy*. 1999, 9, s. 454.

³ Všeobecný zákoník občanský (německy Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie, zkratka ABGB) byl základem občanského práva v habsburské monarchii v 19. století. Všeobecný občanský zákoník byl vyhlášen 1. června 1811 patentem císaře Františka I. č. 946 Sb. z. s. s platností pro všechny země rakouského císařství, vyjímaje země koruny uherské. Na českém území byl platným právem prakticky až do vydání nového zákoníku práce v roce 1965, ačkoliv rozsáhlé pasáže nahradily nové československé kodexy z let 1950 a 1964. ABGB vycházel nejen z tradic římského práva, ale především zohledňoval koncepci přirozeného práva.

⁴ Občanský zákoník z roku 1950, někdy nazýván také jako střední kodex, byl přijat za první republiky dne 25. října 1950 jako zákon č. 141/1950 Sb. Důvodem k přijetí středního kodexu bylo odstranění právního dualismu Čech a Slovenska a přijetí autentického znění kodexu soukromého práva v české jazyce, neboť

došlo k systematickému přeřazení smluvní pokuty z části týkající se náhrady škody do části týkající se zajištění závazků. Určité věcné vazby na náhradu škody však i v této právní úpravě zůstaly zachovány, neboť byl vyloučen souběh práva na smluvní pokutu a náhradu škody a dále byla vyloučena možnost vymanit se z povinnosti splnit hlavní závazek zaplacením smluvní pokuty. Smluvní pokuta jako prostředek zajištění v právní úpravě přetrvávala až do přijetí hospodářského zákoníku v roce 1964.⁵ V uvedené úpravě byla považována za majetkovou sankci v důsledku porušení povinností a zdůrazňovala tak především odpovědnostní charakter smluvní pokuty. Co se týče vztahu smluvní pokuty jako majetkové sankce dle hospodářského zákoníku k náhradě škody, byla zachována úzká vazba prostřednictvím reparační funkce smluvní pokuty, neboť na náhradu škody se započítávaly všechny majetkové sankce, na které vzniklo právo.⁶ Naproti tomu občanský zákoník, který byl přijat téhož roku 1964⁷, a který ve znění pozdějších předpisů platí do dnes, až do jeho novely přijaté v roce 1991, neupravoval v českém civilním právu smluvní pokutu. Smluvní pokuta byla do občanského zákoníku zakotvena až v roce 1991⁸ a systematicky byla zařazena mezi zajišťovací instituty. Téhož roku byl přijetím obchodního zákoníku zrušen hospodářský zákoník.⁹ Zákony přijatými v roce 1991, který shodně nabyly účinnosti 1. 1. 1992, byla úprava smluvní pokuty přesunuta z hospodářského zákoníku do občanského zákoníku.¹⁰

1.3 Funkce smluvní pokuty s ohledem na tradiční zajišťovací funkci

Vlivem pojetí tradičního práva je smluvní pokuta považována převážně za prostředek zajištění. Mimo funkce zajišťovací (preventivní) však plní rovněž funkci uhrazovací (reparační), trestní (sankční) a paušalizované náhrady škody. Teprve působení všech funkcí

---

autentickým jazykem ABGB byla němčina. Střední kodex byl považován za kvalitní kodex, avšak vycházel z tzv. "užší koncepce" občanského práva.

⁵ Hospodářský zákoník byl přijat dne 4. 6. 1964 jako zákon č. 109/1964 Sb.

⁶ Novelou hospodářského zákoníku č. 165/1982 Sb., která nabyla účinnosti dne 1. 1. 1983, bylo dále zpřesněno, že na náhradu škody se započítávají majetkové sankce skutečně zaplacené z důvodu porušení stejné povinnosti.

⁷ Občanský zákoník byl s účinností ode dne 1. 4. 1964 přijat jako zákon č. 40/1964 Sb.

⁸ Novela zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, č. 509/1991 Sb., která nabyla účinnosti dne 1. 1. 1992.

⁹ Hospodářský zákoník, byl zrušen zákonem č. 513/1991 Sb. obchodní zákoník, a to konkrétně ustanovením § 772. Tento zákon nabyl účinnosti dne 1. 1. 1992.

¹⁰ Srov. historický vývoj smluvní pokuty obsažený v článku Zdeňka Kovaříka: KOVAŘÍK, Zdeněk. Smluvní pokuta. *Právní rozhledy*. 1999, 9, s. 454.

smluvní pokuty jako funkčního komplexu směřuje k dosažení řádného splnění hlavního závazku.¹¹

1.3.1 Zajišťovací funkce smluvní pokuty

Smluvní pokuta vždy představovala hrozbu dlužníkovi pro případ, že nebude řádně plnit smluvní povinnost, bude muset plnit i dle ujednání o smluvní pokutě. Pro případ porušení smluvní povinnosti vznikne dlužníkovi povinnost poskytnout plnění sjednané ujednáním o smluvní pokutě – pokutu. Smluvní pokuta má tedy předem zajistit splnění povinnosti a je tedy preventivním nástrojem neplnění smluvních povinností, má odrazovat dlužníky zajištěných závazků od porušování smluvních povinností. Z tohoto důvodu někteří autoři spojují zajišťovací funkci smluvní pokuty s funkcí preventivní. Preventivně zajišťovací funkce smluvní pokuty dává věřiteli jistotu, že i v případě změněných podmínek, bude na dlužníka vyvíjen nátlak, aby plnil, i když za změněných okolností je pro něj výhodnější závazek neplnit.¹² Splní-li dlužník závazek řádně, bude naplněna preventivní funkce smluvní pokuty, zatímco další funkce naplněny nebudou. Otázkou zůstává, zda vůbec může smluvní pokuta naplnit svou preventivně zajišťovací funkci v případě nesolventního dlužníka. Použití smluvní pokuty je limitováno solventností dlužníka. Pro případ nesolventního dlužníka má zákonná úprava zajištění k dispozici účinnější prostředky, jako například zástavní právo či ručitelství třetí osoby.¹³

1.3.2 Uhrazovací funkce smluvní pokuty

Zatímco zajišťovací funkce smluvní pokuty je významná právě pro svůj odstrašující charakter, který má vést k řádnému a včasnému plnění, uhrazovací funkce smluvní pokuty nabývá významu až při porušení povinnosti vyplývající z hlavního závazkového vztahu. Někdy se o zajišťovacích institucích v případě porušení povinnosti z hlavního závazku hovoří o náhradním plnění určeném pro uspokojení tohoto hlavního závazku. V případě smluvní pokuty pojem náhradní plnění není exaktní, neboť povinnost splnit hlavní závazek trvá vedle povinnosti zaplatit smluvní pokutu a nenahrazuje tuto povinnost. Poskytnutí smluvní pokuty však může uhradit věřiteli případné škody vzniklé v důsledku porušení smluvní povinnosti.

---

¹¹ PATĚK, Daniel. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2006. 124 s.

¹² BEJČEK, J. *Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení*. Časopis pro právní vědu a praxi. 1995, č. 1, s. 31.

¹³ Tamtéž (citace pod poznámkou 12).

Výši smluvní pokuty v zásadě oprávněný stanovuje na základě předpokládané škody, která by mu mohla vzniknout v důsledku porušení povinnosti. Smluvní pokuta může plnit funkci paušalizované **náhrady škody** pro případ, že porušením smluvní povinnosti opravdu vznikne škoda a v tomto případě plní **reparační funkci**. Stran paušalizované náhrady škody vyslovil J. Bejček svůj názor, že ujednání o smluvní pokutě lze brát rovněž jako zákonnou limitaci náhrady škody, popřípadě jej lze brát jako vzdání se práva na náhradu části škody předem, což je však vyloučeno kogentním ustanovením § 574 odst. 2 OZ.¹⁴ Zákaz vzdání se práva, které má teprve v budoucnu vzniknout, se dle uvedeného ustanovení vztahuje na vzdání se předem určeného práva. Při sjednání smluvní pokuty je však nemožnost požadovat současně náhradu škody, při absenci jiného ujednání, zákonným důsledkem.

Nespornou výhodou smluvní pokuty jako paušalizované náhrady škody je fakt, že dlužník je povinen zaplatit smluvní pokutu, dojde-li k porušení povinnosti z hlavního závazku, i v případě, že nedojde ke vzniku škody, popřípadě dojde-li sice ke vzniku škody, avšak její výše nedosahuje výše smluvní pokuty. Naopak oprávněný, není-li dohodnuto jinak, nemůže požadovat vedle smluvní pokuty i náhradu škody. „V případě, že smluvní strany svým ujednáním zachovají věřiteli právo na náhradu škody dle ustanovení § 545 odst. 2 OZ paralelně s právem na smluvní pokutu, vylučuje se tak zcela její reparační funkce a smluvní pokuta plní po porušení zajišťované povinnosti výhradně funkci trestu.“¹⁵

1.3.3 Sankční funkce smluvní pokuty

Sankční funkce smluvní pokuty již nemá na rozdíl od předchozích funkcí za úkol působit na osobu povinnou tak, aby plnila své povinnosti vyplývající z hlavního závazku řádně a včas, ale působí jako trest, sankce za řádné neplnění. Má být ekonomickou ujmou osoby povinné. V úvahu přichází teprve tehdy, je-li výše smluvní pokuty stanovena tak, aby nezahrnovala pouze případnou škodu, ale tuto škodu značně přesahovala. Dále o sankční funkci smluvní pokuty můžeme hovořit, pokud si strany v souladu se zákonným ustanovením § 545 odst. 2 OZ, dohodnou, že ujednání o smluvní pokutě se nijak nedotýká práva na náhradu škody. V tomto případě je celá smluvní pokuta sankčního charakteru.

---

¹⁴ Ustanovení § 574 odst. 2 OZ zní: „Dohoda, kterou se někdo vzdává práv, jež mohou v budoucnosti teprve vzniknout, je neplatná.“ Dále rozebráno v části pojednávající o výši smluvní pokuty.

¹⁵ PATĚK, Daniel. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2006. 124 s.

1.4 Ujednání o smluvní pokutě – zákonné požadavky

Pro platné ujednání o smluvní pokutě je nutné dodržet podstatné zákonné požadavky (essentialia negotii) stanovené v ustanovení § 544 OZ¹⁶, kterými jsou **písemná forma**, ujednání o **výši** popřípadě **způsobu určení výše** smluvní pokuty, specifikace **povinnosti**, jejíž porušení je zajištěno (utvrzeno) smluvní pokutou (obsah ujednání). Mezi nepravidelné složky ujednání o smluvní pokutě (accidentalia negotii) patří ujednání o zproštění povinnosti splnit vedle smluvní pokuty i hlavní závazek (ujednání o tzv. nepravé smluvní pokutě), ujednání o objektivní odpovědnosti za porušení smluvní povinnosti, ujednání o možnosti požadovat vedle smluvní pokuty i náhradu škody, popřípadě ujednání o oprávněnosti domáhat se náhrady škody přesahující smluvní pokutu.¹⁷

1.4.1 Forma smluvní pokuty

Pro ujednání o smluvní pokutě je kogentně stanovena písemná forma. Zákonem stanovená forma právního úkonu je výjimkou ze zásady neformálnosti právních úkonů soukromého práva. Požadavek na písemnou formu ujednání o smluvní pokutě je odůvodněn významem tohoto ujednání a obecným zájmem o přesné zjistitelnosti obsahu ujednání. Již z gramatického výkladu použitého termínu „ujednají-li si strany“ lze uzavřít, že smluvní pokuta může být platně sjednána jen jako dvoustranný právní úkon.¹⁸ V souladu s ustanovením § 46 odst. 2 OZ musí být projev vůle směřující k ujednání o smluvní pokutě (návrh) učiněn písemně stejně jako jeho přijetí (akceptace), přičemž se zákonem nevyžaduje, aby projevy vůle byly na téže listině. Zákonným požadavkem na písemné právní úkony je podpis jednajících osob. Nelze tedy platně uzavřít dohodu o smluvní pokutě jednostranným

---

¹⁶ Ustanovení § 544 OZ: „(1) Sjednají-li strany pro případ porušení smluvní povinnosti smluvní pokutu, je účastník, který tuto povinnost poruší, zavázán pokutu zaplatit, i když oprávněnému účastníku porušením povinnosti nevznikne škoda. (2) Smluvní pokutu lze sjednat jen písemně a v ujednání musí být určena výše pokuty nebo stanoven způsob jejího určení.“

¹⁷ Ustanovení § 545 OZ: „(1) Nevyplývá-li z ujednání o smluvní pokutě něco jiného, je dlužník zavázán plnit povinnost, jejíž splnění bylo zajištěno smluvní pokutou, i po jejím zaplacení. (2) Věřitel není oprávněn požadovat náhradu škody způsobené porušením povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta, jestliže z ujednání účastníků o smluvní pokutě nevyplývá něco jiného. Věřitel je oprávněn domáhat se náhrady škody přesahující smluvní pokutu, jen když to je mezi účastníky dohodnuto. (3) Nevyplývá-li z dohody něco jiného, není dlužník povinen smluvní pokutu zaplatit, jestliže porušení povinnosti nezavinil.“

¹⁸ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2009, sp. zn. 33 Cdo 2641/2007.

úkonem, který by byl druhou stranou akceptován ústně nebo konkludentně.¹⁹ Celá smlouva, respektive celý obsah ujednání o smluvní pokutě musí být zahrnut do písemného úkonu. Nedodržení zákonem stanovené právní formy úkonu je de lege lata sankcionováno absolutní neplatností dle ustanovení § 40 OZ (§ 40a OZ a contrario). Pokud by však bylo plněno na základě jednostranného ujednání o smluvní pokutě, která byla akceptována reálně zaplacením této smluvní pokuty, popřípadě ústně před tímto zaplacením, nejednalo by se o bezdůvodné obohacení a oprávněný by si toto plnění mohl ponechat, neboť v uvedeném případě je ujednání o smluvní pokutě neplatné jen co do formy a zákon explicitně stanovuje v ustanovení § 455 OZ, že za bezdůvodné obohacení se nepovažuje plnění dluhu neplatného jen pro nedostatek formy.

Smluvní pokutu lze sjednat samostatným ujednáním, nebo mohou strany učinit ujednání o smluvní pokutě součástí hlavního závazku, vždy však musí brát zřetel na dodržení všech zákonných požadavků týkajících se formy tohoto ujednání. Časově ujednání o smluvní pokutě nemusí spadat v jedno s hlavním závazkem, může být uzavřena jak současně s tímto hlavním závazkem, tak i následně.

Pro vznik ujednání o smluvní pokutě je nepochybně stanovena písemná forma, při posouzení formy změny či zrušení ujednání o smluvní pokutě se použije především obecné ustanovení § 40 odst. 2 OZ, podle něhož může být písemně uzavřená dohoda změněna nebo zrušena pouze písemně.

1.4.2 Obsah ujednání o smluvní pokutě

Z ujednání o smluvní pokutě musí být dostatečně jasné a **určité**, na porušení jaké povinnosti se váže povinnost zaplatit smluvní pokutu. Specifikace povinnosti zajištěné (utvrzené) smluvní pokutou musí být dostatečně precizní, vzhledem k postoji Nejvyššího soudu, který s oblibou posuzuje ujednání o smluvní pokutě za neplatná pro jejich neurčitost, nedostatečnou specifikaci povinnosti, na níž se smluvní pokuta váže.²⁰ Nejvyšším soudem takto byly zamítnuty nároky na zaplacení smluvní pokuty za porušení povinnosti, která byla

¹⁹ K otázce neplatnosti závazku dlužníka zaplatit smluvní pokutu obsaženého v jednostranném uznání dluhu se zabýval Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 19. 5. 2005, sp. zn. 33 Odo 457/2004.

²⁰ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 6. 2009, sp. zn. 28 Cdo 1526/2009: „Smluvní ujednání, podle kterého je povinnost zaplatit smluvní pokutu vázána na „porušení smluvního vztahu“, je pro neurčitost neplatné.... Ze slov „porušení smluvního vztahu“ nelze vyvodit, které konkrétní povinnosti ze smluvního vztahu, popř. jejich určitý souhrn měly být zajištěny smluvní pokutou, což je podmínkou pro to, aby při jejich porušení mohla být uplatněna tato sankce“

Stejnou otázkou se zabýval rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 1. 2007, sp. zn. 33 Odo 403/2005 a rozsudek ze dne 29.4.1998, sp. zn. 2 Odon 90/97.

ve smlouvě specifikována jako „hrubé porušení“²¹ popřípadě „porušení závazku“²². Tento postoj je bezesporu správný, neboť by bylo v rozporu se zásadou právní jistoty chápat takto neurčitě stanovenou povinnost za dostačující. V závazkových vztazích mezi různými účastníky je význam slovního spojení „hrubé porušení“ vždy jiný, v závislosti na jejich konkrétních zájmech na daném dodržení závazku. Například může nastat případ, kdy pro jedny účastníky závazkového vztahu prodlení s plněním není hrubým porušením závazku, zatímco pro jiné účastníky je, neboť jejich zájem na včasnosti plnění je ovlivněn navazujícími smluvními vztahy. U jiných účastníků smluvních vztahů nemusí být kladen toliko důraz na včasnost závazku jako například na zdržení se určitého jednání (omittere).

Jak je naznačeno výše zajištěná (utvrzená) povinnost může znít na dare, facere, omittere či pati. Povinnost může být svým původem ryze smluvní nebo může být zákonná, avšak vždy platí, že musí být vtělena do ujednání o smluvní pokutě.²³ Je tudíž věcí autonomie vůle smluvních stran ujednání o povinnosti zaplatit smluvní pokutu pro případ porušení **smluvní** nebo **zákonné** povinnosti.²⁴

Smluvní pokutou lze zajistit jakoukoliv právní povinnost, která se může týkat peněžitého i nepeněžitého plnění.²⁵ Platně lze smluvní pokutou zajistit (utvrdit) pouze platně existující smluvní povinnost.²⁶ Neexistuje-li povinnost, na jejíž porušení se má vztahovat smluvní pokuta, pak ani nemůže nikdy dojít k jejímu porušení, protože nelze porušit neexistující povinnost. Vázanost ujednání o smluvní pokutě na platnou smluvní povinnost je projevem akcesorického charakteru ujednání o smluvní pokutě.

Sjednání smluvní pokuty pro jiný případ, než je porušení smluvní povinnost je dle zákonné úpravy smluvní pokuty nepřipustné, a to vzhledem ke kogentnímu ustanovení § 544 OZ, který zřetelně váže smluvní pokutu právě na porušení povinnosti. Tato otázka byla již mnohokrát řešena Nejvyšším soudem, zejména v případech smluvní pokuty za odstoupení od smlouvy: „*Není-li smluvní pokuta sjednána pro případ porušení povinnosti, ale pro případ výkonu práva, které dlužníku podle smlouvy (případně podle zákona) náleželo, jde o ujednání*

²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.4.1998, sp. zn. 2 Odon 90/97.

²² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 6. 2009, sp. zn. 28 Cdo 1526/2009.

²³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 2009, sp. zn. 23 Cdo 3147/2009: „Pokud smluvní strany chtějí zajistit smluvní pokutou splnění povinnosti stanovené zákonem, musí tuto zákonnou povinnost transformovat do obsahu smlouvy.“

²⁴ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 8. 2008, sp. zn. 28 Cdo 1687/2006 v návaznosti na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2002, sp. zn. 33 Odo 96/2001 a dále rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 26.5.1999, sp. zn. 29 Cdo 969/99 a ze dne 21.3.2007, sp. zn. 33 Odo 805/2005.

²⁵ Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 30.4.2002, sp. zn. 33 Odo 96/2001, konstatoval, že „smluvní pokutou lze zajišťovat jakoukoliv právní (smluvní nebo zákonnou) povinnost, která se může týkat peněžitého nebo **jiného plnění**.“ Shodně rovněž usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 8. 2008, sp. zn. 28 Cdo 1687/2006.

²⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 2009, sp. zn. 23 Cdo 3147/2009: „Smluvní pokutou nelze zajistit pohledávku z odpovědnosti za škodu v době, kdy ještě povinnost k zaplacení náhrady škody neexistuje.“

*neplatné pro rozpor s účelem zákona podle § 39 OZ.*²⁷ Nejčastější chybou kontrahentů při sjednávání smluvní pokuty v souvislosti s odstoupením od smlouvy je nedostatečně specifikovaná vázanost smluvní pokuty právě na porušení povinnosti, která může mít vliv na následné odstoupení od smlouvy. Zde lze názorně ukázat, jak je důležité precizně vyjádřit vůli kontrahentů. *Ujednání o smluvní pokutě, jejíž zaplacení je vázáno na odstoupení prodávajícího od kupní smlouvy, je absolutně neplatné, i když důvodem odstoupení od smlouvy je prodlení kupujícího se zaplacením kupní ceny.*²⁸ Smluvní pokuta by byla platně sjednána, jen vázala by se na porušení smluvní povinnosti, tj. například prodlení s plněním hlavního závazku, které bylo rovněž důvodem pro odstoupení od smlouvy. Již porušením smluvní povinnosti, na níž by byla zcela zřetelně vázána smluvní pokuta, by vznikl nárok na smluvní pokutu jako již samostatný nárok a skutečnost, že stejné porušení povinnosti umožňuje oprávněnému od smlouvy odstoupit, je ve vztahu k vzniklému nároku na smluvní pokutu právně nevýznamné za předpokladu, že odstoupení od smlouvy není podmínkou ani předpokladem ujednání o smluvní pokutě.²⁹

Ve vztahu k porušení povinnosti je právně významné **zavinění** odpovědné osoby, není-li stranami v ujednání o smluvní pokutě stanoveno něco jiného. Chybí-li jiné ujednání stran, pak je dlužník povinen dle zákonného ustanovení § 545 odst. 3 OZ zaplatit smluvní pokutu jen v případě, že porušení povinnosti zavinil. Z dikce uvedeného zákonného ustanovení se vyvozuje, že zavinění, jako jeden z předpokladů vzniku práva na smluvní pokutu, se předpokládá. Dlužník musí sám prokázat, že porušení povinnosti nezavinil a exonerovat se z odpovědnosti za toto porušení.³⁰ Zákon však mlčí ohledně míry zavinění (nevědomá nedbalost, vědomá nedbalost, úmysl přímý či úmysl nepřímý), z čehož nelze vyvodit nic jiného, než postačí nevědomá nedbalost.

---

²⁷ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne ze dne 31. března 1998, sp. zn. 3 Cdo 1398/96 uveřejněný v časopisu Právní rozhledy č. 4/1999 a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. června 2002, sp. zn. 25 Cdo 182/2001.

²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. srpna 2004, sp. zn. 33 Odo 111/2004, z odůvodnění: „Důvodem pro zaplacení smluvní pokuty nebylo samo prodlení se zaplacením zbytku kupní ceny, nýbrž až následné odstoupení od kupní smlouvy, byť protistranou realizované právě z důvodu prodlení kupujícího. Lze uzavřít, že právo na zaplacení smluvní pokuty tak v posuzovaném případě nevzniklo v okamžiku, kdy žalobce jako kupující porušil svou povinnost zaplatit zbytek kupní ceny, ale až v okamžiku odstoupení od smlouvy žalovanou coby prodávající. Vznik povinnosti zaplatit smluvní pokutu tedy záležel jen na tom, zda žalovaná své právo na odstoupení od smlouvy vykoná. Mohla totiž nastat též situace, kdy žalobce sice svou právní povinnost poruší, avšak žalovaná z tohoto důvodu od smlouvy neodstoupí; pro ten případ by ovšem podle ujednání účastníků nárok na zaplacení smluvní pokuty nevznikl.“

²⁹ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. června 2003, sp. zn. 33 Odo 131/2003: „V posuzované věci není mezi účastníky v podstatě sporné, že v souvislosti s kupní smlouvou uzavřenou mezi nimi byla platně dohodnuta smluvní pokuta pro případ nikoli včasného zaplacení kupní ceny, že právo žalobkyně na zaplacení smluvní pokuty vzniklo, ani že žalovaná v důsledku nezaplacení kupní ceny v dohodnutém termínu od kupní smlouvy zajištěné smluvní pokutou platně odstoupila.“

³⁰ Stejná konstrukce presumovaného zavinění je použita u náhrady škody (ustanovení § 420 a násl. OZ).

K otázce intenzity zavinění se zabýval J. Šilhán ve svém článku pojednávajícím o limitační funkci smluvní pokuty ve vztahu k náhradě škody: „*Úmyslné jednání proti vyslovené smluvní preferenci plnění s cílem využít limitačního působení smluvní pokuty považují obecně za jednání proti dobrým mravům, resp. zásadám poctivého obchodního styku, neboť vědomě míří proti legitimnímu očekávání druhé smluvní strany, a tedy proti její dobré víře. Považují tedy limitující účinek smluvní pokuty na náhradu škody při úmyslném porušení zajištěné povinnosti za vyloučený.*“³¹ Autor článku své závěry opírá o obecné zásady soukromého práva: *pacta sum servanda*, legitimní očekávání, právní jistota účastníků, požadavek dobré víry, vlastní protiprávní jednání nemůže být nikomu ku prospěchu na úkor jiné strany.³² Při posuzování přípustnosti limitujícího účinku smluvní pokuty na náhradu škody je třeba si uvědomit, že zákon ve svém dispozitivním ustanovení § 454 odst. 2 OZ dává stranám možnost tento limitující účinek vyloučit, popřípadě blíže konkretizovat míru zavinění dlužníka. Ujednání o smluvní pokutě, které neumožňuje požadovat současně náhradu škody, je třeba vykládat ve smyslu výkladových ustanovení (§ 35 OZ), zejména s přihlédnutím k vůli jednajících osob, které na počátku celého kontraktačního procesu, jehož výsledkem je ujednání o smluvní pokutě, chtěli směřovat k těmto právním účinkům, popřípadě si jich byli plně vědomi a souhlasili s nimi. V takovém případě není důvod k tomu, aby bylo třeba náhradu škody limitující ujednání o smluvní pokutě považováno za nepřijatelné, protože je třeba respektovat autonomii vůle stran.³³ Pokud by jedna ze stran od počátku neměla v úmyslu splnit povinnost, na níž se váže smluvní pokuta, pak by přicházela v úvahu, za předpokladu splnění všech zákonných podmínek, námitka relativní neplatnosti hlavního závazku druhým účastníkem smlouvy, neboť smlouva byla zjevně učiněna v omylu, vycházejícím ze skutečnosti, jež je pro jeho uskutečnění rozhodující, a který první účastník

---

³¹ ŠILHÁN, Josef. Limitační působení smluvní pokuty v případě úmyslného porušení povinnosti. *Právní rozhledy*. 2010, 1, s. 8-20.

³² ŠILHÁN, Josef. Limitační působení smluvní pokuty v případě úmyslného porušení povinnosti. *Právní rozhledy*. 2010, 1, s. 8-20.: „Porušit povinnost pramenící z *dobrovolně uzavřené smlouvy*, to znamená konat proti svému vlastnímu jednání, tedy nepochybně pošlapat legitimní očekávání jakékoliv poctivě uvažující protistrany... (úmyslné porušení právní povinnosti) není kryto smluvním konsenzem. Nezakládá se tedy na smlouvě, a jdou-li jeho důsledky proti smlouvě, je třeba chování kvalifikovat jako protiprávní. Vezmeme-li navíc v úvahu úmyslnou povahu jednání směřující k vlastnímu prospěchu na úkor protistrany, pak ve spojení s řečeným rozporem s požadavky vyplývajícími ze zásady dobré víry lze takové jednání dle mého názoru kvalifikovat jako jednání proti dobrým mravům, resp. v obchodních vztazích i proti zásadám poctivého obchodního styku.“

³³ ŠILHÁN, Josef. Limitační působení smluvní pokuty v případě úmyslného porušení povinnosti. *Právní rozhledy*. 2010, 1, s. 8-20.: „Lze si představit ujednání o smluvní pokutě, které bude úmyslné porušení explicitně zmiňovat, případně bude tato shoda jednoznačně vyplývat i z nevýslovného ujednání po interpretaci dle § 266 ObchZ (tedy včetně zohlednění všech relevantních okolností dle třetího odstavce). Strany skutečně mohou zamýšlet smluvní pokutu jako absolutní paušalizaci náhrady škody, jako vypořádací kalkulaci pro všechny případy, a umějí-li takový odhad již na počátku vztahu provést (a je-li to v daném případě vůbec reálně možné), pak takovou jejich dohodu musí právo respektovat.“

vyvolal nebo o něm musel vědět. Při neplatnosti hlavního závazku (s účinky ex tunc) nemůže být platné ani ujednání o smluvní pokutě.

1.4.3 Smluvní pokuta závislá na době trvání porušení povinnosti

Ustanovení § 544 a 545 OZ nevylučuje možnost sjednat si smluvní pokutu závislou i na délce trvání porušení povinnosti (prodlení s placením peněžitého závazku)³⁴ a v rámci autonomie vůle mohou strany ujednáním o smluvní pokutě zdůraznit svůj zájem právě na včasnosti plnění. Při takto formulované smluvní pokutě jde vlastně o způsob určení výše smluvní pokuty, shodně přistupuje i rozhodovací praxe Nejvyššího soudu: „*Zatímco první způsob vyjádření rozsahu smluvní pokuty je založen na předem dohodnuté a v průběhu doby neměnné výši pokuty, druhý způsob umožňuje účastníkům, aby výši pokuty vázali na okolnosti, které považují za významné, jejichž hodnoty však nejsou v době uzavření smlouvy známy. Tak se nejčastěji výše pokuty odvozuje určitým (např. procentním) podílem z hodnoty neposkytnutého plnění apod. Ustanovení § 544 odst. 2 OZ tedy z pohledu určitosti ujednání o smluvní pokutě neklade podmínku, aby její výše byla předem (v okamžiku uzavření smlouvy) pevně stanovena, nýbrž vyžaduje pouze, aby k tomuto momentu bylo nepochybné, jakým způsobem, to znamená z hodnoty jakých veličin a jakým výpočtem, bude výše smluvní pokuty v případě porušení smluvní povinnosti zjištěna. Zákon nevylučuje, aby byl způsob určení výše smluvní pokuty sjednán tak, že v průběhu smluvního vztahu budou výchozí veličiny proměnlivé, trvá však na tom, že písemně musí být zachycena ta východiska, z nichž se bude výše smluvní pokuty v budoucnu případně odvíjet.*“³⁵

1.5 Uplatnění a vymáhání smluvní pokuty

1.5.1 Splatnost smluvní pokuty

Smluvní pokuta prochází ve svém právním životě několika fázemi, přes ujednání o smluvní pokutě, vzniku práva na smluvní pokutu, dospělosti závazku vyplývající ze smluvní pokuty až k jejímu vymáhání. V rámci uplatnění vzniklého práva na smluvní pokutu a její

---

³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 1999, sp. zn. 29 Cdo 2495/98.

Rozsudek ze dne 26. března 2003, sp. zn. 32 Odo 849/2002: „Zákon nevylučuje možnost sjednání výše smluvní pokuty či způsobu jejího určení procentní částkou za každý den, měsíc či rok prodlení s placením peněžitého závazku.“

³⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 3. 1999 sp. zn. 25 Cdo 119/99.

vymáhání je rozhodná otázka splatnosti takového závazku, zejména v případech, kdy není smluvně mezi stranami stanovena.³⁶ V rámci autonomie vůle je předně ponechána splatnost na dohodě stran a není-li takové dohody, je podpůrně stanovena zákonem tak, že dlužník je povinen plnit první den po té, kdy byl o to věřitelem požádán. Při absenci dohody o splatnosti této smluvní pokuty v ujednání o smluvní pokutě samotným porušením smluvní povinnosti vznikne věřiteli pouze oprávnění požadovat po dlužníkovi smluvní pokutu a pro vznik povinnosti dlužníka tuto pokutu zaplatit musí věřitel nejdříve dlužníka vyzvat k plnění této smluvní pokuty a stanovit tak její splatnost. Bez výzvy k plnění není nárok věřitele na smluvní pokutu splatný. K uvedené se shodně staví J. Bejček: „*Věřitel má pouze jakési „latentní“ oprávnění, které musí uplatnit u dlužníka a stanovit mu též splatnost smluvní pokuty... Nárok věřitele na zaplacení smluvní pokuty nevznikne při neexistenci jiné dohody pouze tím, že dlužník poruší povinnost, na kterou se smluvní pokuta vztahuje. Je přinejmenším obchodní zvyklostí, že nároky se vůči druhému partnerovi nějakým způsobem musí uplatnit.*“³⁷

1.5.2 Promlčení smluvní pokuty

Na předchozí podkapitolu o splatnosti smluvní pokuty navazuje promlčení smluvní pokuty, protože pro počátek běhu promlčecí lhůty je rozhodná právě splatnost smluvní pokuty. Interpretační problémy nevznikají v případě smluvní pokuty sjednané pevnou částkou, neboť ať už je splatnost určena dohodou stran nebo podpůrně zákonem na základě výzvy věřitele, pak pro počátek běhu promlčecí doby je rozhodný pouze jeden okamžik, kterým je den, kdy mohlo být právo vykonáno poprvé, tedy dnem následujícím po dospělosti závazku (splatnosti), protože teprve tento den mohlo být toto právo uplatněno u soudu.³⁸

Je-li však smluvní pokuta konstruována v závislosti na délce porušení smluvní povinnosti, pak již odpověď na otázku, kdy mohlo být právo uplatněno poprvé, není tak jednoznačná. Složitou situaci u takto stanovené smluvní pokuty lze vyřešit smluvním

---

³⁶ Ustanovení § 563 OZ: „Není-li doba splnění dohodnuta, stanovena právním předpisem nebo určena v rozhodnutí, je dlužník povinen splnit dluh první dne po té, kdy byl o plnění věřitelem požádán.“
Obdobně ustanovení § 340 odst. 2 ObZ: „(1) Dlužník je povinen závazek splnit v době stanovené ve smlouvě. (2) Není-li doba plnění ve smlouvě určena, je věřitel oprávněn požadovat plnění závazku ihned po uzavření smlouvy a dlužník je povinen závazek splnit bez zbytečného odkladu po té, kdy byl věřitelem o plnění požádán.“

³⁷ BEJČEK, J. *Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení*. Časopis pro právní vědu a praxi. 1995, č. 1, s. 31.

³⁸ Ustanovení § 101 OZ: „Pokud není v dalších ustanoveních uvedeno jinak, je promlčecí doba tříletá a počíná běžet ode dne, kdy právo mohlo být vykonáno poprvé.“

ujednáním, že smluvní pokuta je splatná vždy dnem porušení povinnosti, pak by dnem následujícím po porušení povinnosti mohla být uplatněna u soudu a tento den je počátkem promlčecí lhůty. V takovém případě každým dnem prodlení vzniká věřiteli (splatné) právo na smluvní pokutu a promlčecí doba tedy počíná běžet každý následující den.³⁹ Není-li sjednána splatnost a uplatňuje-li se ustanovení § 563 OZ, pak i v případě smluvní pokuty závislé na době prodlení, je po výzvě věřitele splatná pouze ta část smluvní pokuty za již nastalé prodlení a pouze pro tuto část počíná následující den běžet promlčecí lhůta. Věřitel tedy může uplatnit u soudu pouze tu část smluvní pokuty, jejíž porušení již nastalo, protože jen tato část je již splatná, a proto nemůže být rozsudkem soudu přiznána smluvní pokuta, ačkoliv je sjednána procentní částkou za dobu prodlení, do zaplacení.⁴⁰

1.6 Akcesorita vs. samostatnost smluvní pokuty

1.6.1 Pár poznámek k akcesoritě

Pro ujednání o smluvní pokutě, stejně jako pro ostatní zajišťovací prostředky, platí princip akcesority a subsidiarity. Akcesorita představuje vázanost zajišťovacího vztahu na hlavní závazkový vztah. Subsidiarita naproti tomu znamená, že zajišťovací instituty nastupují teprve tehdy, nelze-li splnit primární závazek. Z uvedených vlastností zajišťovacích institutů je patrné, že u smluvní pokuty je prolomena subsidiarita, neboť vznikem povinnosti uhradit smluvní pokutu se dlužník nezproští povinnosti splnit hlavní závazek, není-li sjednáno jinak.

Smluvní pokuta se sjednává pro případ porušení smluvní povinnosti sjednané hlavním závazkem a jako taková má již od počátku působit na osobu zavázanou z hlavního závazku, aby neporušila své povinnosti a naopak jim dostála, neboť v opačném případě by byla povinna vedle svých povinností plynoucích z hlavního závazku uhradit i smluvní pokutu. Vzhledem k ustanovení § 545 odst. 1 OZ, není-li sjednáno jinak, je pro osobu zavázanou ekonomičtější svůj závazek splnit řádně dle ujednání. Je-li vznik povinnosti uhradit smluvní pokutu následkem porušení povinnosti z hlavního závazku, pak je nezbytnou součástí ujednání o smluvní pokutě zcela přesné a určité označení povinnosti, při jejímž nesplnění vznikne právo na smluvní pokutu.⁴¹

³⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2002, sp. zn. 29 Odo 847/2001.

⁴⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2009, sp. zn. 23 Cdo 4544/2007: „Soud proto nemůže rozsudkem přiznat žalobci právo na zaplacení smluvní pokuty procentní částkou do zaplacení.“

⁴¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2006, p. zn. 33 Odo 469/2006.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že vedlejší povaha zajišťovacích prostředků je dána vázaností na existenci hlavního závazku, neboť zajišťovací prostředky nemohou existovat bez existence platného hlavního závazku. Platnost vedlejšího závazku je závislá na platnosti hlavního závazku. Je-li tedy hlavní závazek neplatný, pak i ujednání o smluvní pokutě, tj. ujednání o vedlejšího závazku, je neplatné, a to pod vlivem akcesorické vlastnosti. V případě neplatnosti hlavního závazku se ujednání o smluvní pokutě stává právně bezvýznamným.⁴² Pokud neexistuje platně smluvená povinnost, která by mohla být zajištěna smluvní pokutou, pak nemůže být platné ani ujednání o smluvní pokutě, a to z důvodu absence podstatného náležitosti ujednání o smluvní pokutě, kterou je dostatečně přesné a určité stanovení zajištěné povinnosti. Stejná situace nastává i při zániku hlavního závazku jinak než splněním, k němuž může dojít prekluzí, nemožnosti plnění, popřípadě privativní novací. Zanikne-li závazek jinak než splněním, pak je ukončena jeho existence a neexistující závazek nemůže být zajištěn smluvní pokutou, zaniká tedy i ujednání o smluvní pokutě.⁴³

Na druhou stranu je-li neplatné ujednání o smluvní pokutě, pak tato neplatnost nemá vliv na platnost hlavního závazku. V takovém případě se považuje za oddělitelnou část smlouvy a uplatní se zde zákonné ustanovení § 41 OZ o částečné neplatnosti právního úkonu, lze jej oddělit od zbytku ujednání.

1.6.2 Pár poznámek k samostatnosti nároku

Právní teorie na druhou stranu považuje smluvní pokutu i za samostatný nárok oprávněného.⁴⁴ Mluvíme zde o „nároku“, tedy o situaci, kdy již byla porušena smluvní povinnost a právo na smluvní pokutu již vzniklo. Je-li právo na smluvní pokutu samostatným nárokem, může být toto právo i samostatně uplatněno u soudu, neboť právo na zaplacení ceny

---

⁴² ELIÁŠ, K., a kol. *Občanský zákoník : Velký akademický komentář*. 1. vyd. Praha : Linde Praha, a. s., 2008, s. 1567.

⁴³ ŠKÁROVÁ, M. in JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M., SPÁČIL, J., a kol. *Občanský zákoník, komentář*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2008, str. 1445. K vázanosti zániku smluvní pokuty na zánik závazku jinak než splněním pojednání rovněž soudní rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 2002, sp. zn. 33 Odo 566/2001. Z odůvodnění citovaného rozhodnutí pojednávající o privativní novaci ujednání o splatnosti kupní ceny: „Závazek zaplatit kupní cenu v původním termínu nemůže totiž vedle závazku zaplatit v termínu později sjednaném, který původní termín nahradil, obstát; platí proto pouze posledně sjednaný termín splatnosti. Je-li kupující povinen zaplatit v takto sjednaném termínu, nemůže být před takto stanovenou splatností v prodlení (neboli prodlení nemohlo nastat před splatností kupní ceny). Smluvní pokuta pak byla v posuzovaném případě sjednána právě pro případ prodlení se zaplacením kupní ceny.“

⁴⁴ JEHLIČKA, O.; ŠVESTKA, J.; ŠKÁROVÁ, M. *Občanský zákoník : Komentář*. 6. vydání . Praha : C. H. Beck, 2001. 820 s.

a právo na zaplacení smluvní pokuty jsou dva nároky se samostatným skutkovým základem.
45

1.6.3 Akcesorita ujednání o smluvní pokutě a samostatnost nároku na právo na smluvní pokutu

Při studování povahy smluvní pokuty je nanejvýš důležité rozlišovat ujednání o smluvní pokutě a vznik práva na smluvní pokutu. Pakliže se **akcesorita váže na zajišťovací funkci smluvní pokuty**, pak je zajišťovacím institutem pouze ujednání o smluvní pokutě, kde se akcesorita projevuje v plném rozsahu, nikoliv však již vzniklé právo na smluvní pokutu, neboť vzniklé právo na smluvní pokutu již plní pouze funkci reparační a sankční.⁴⁶ Odpadá-li při vzniku práva zajišťovací funkce smluvní pokuty, není důvod i nadále lpět na vlastnostech typických právě pro zajišťovací prostředky, tedy lpět na akcesoritě. Právo na smluvní pokutu je následkem porušení povinnosti, přičemž tento následkem je smluvně zakotven právě v ujednání o smluvní pokutě. Prolomení akcesorické vlastnosti u již vzniklého práva na smluvní pokutu vyplývá ze skutečnosti, že jakmile již vznikne právo na smluvní pokutu, pak toto právo trvá, i kdyby hlavní závazek zanikl. Porušením smluvní povinnosti vzniká právo na smluvní pokutu a právně se osamostatňuje.⁴⁷ Výborným příkladem je dodatečné splnění závazku, tímto závazek zaniká se zákona, avšak právo na smluvní pokutu již vzniklo, trvá i bez další existence smluvní pokuty. Skutečnost, že vzniklé právo na smluvní pokutu se stává samostatným nárokem a ztrácí akcesorický charakter, explicitně vyplývá rovněž z ustanovení § 302 ObZ.⁴⁸ Pro oblast občanského práva je tato myšlenka vyjádřena pouze judikaturou soudu.⁴⁹

---

⁴⁵ K otázce samostatnosti nároku a jejich samostatného skutkového základu se zabýval ve svém usnesení ze dne 30. 1. 1997 Vrchní soud v Praze, sp. zn. 1 Cmo 744/96, které bylo uveřejněno v publikaci ŠTENGLOVÁ, Ivana. *Přehled judikatury ve věcech zajištění závazků*. Praha : Aspi a. s., 2007. Část IV. Smluvní pokuta, s. 236.

⁴⁶ PATĚK, Daniel. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2006. 124 s.

⁴⁷ PATĚK, Daniel. *Osud smluvní pokuty při cesi zajištěné pohledávky: aneb k akcesoritě smluvní pokuty*. Právní rozhledy. 2008, 8, s. 294.

⁴⁸ Ustanovení § 302 Obchodního zákoníku: „Odstoupení od smlouvy se nedotýká nároku na zaplacení smluvní pokuty.“ Stran právní účinků odstoupení od smlouvy v režimu práva obchodního je nutné si uvědomit, že nastávají ex nunc, tedy s účinností od uskutečnění právního úkonu, zatímco v režimu práva občanského právní účinky odstoupení od smlouvy nastávají ex tunc, tedy od počátku.

⁴⁹ „Nárok na smluvní pokutu v důsledku odstoupení od smlouvy nezaniká, vznikl-li ještě před odstoupením od smlouvy.“ Z odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 33 Odo 131/2003. Vzhledem k ex tunc účinkům odstoupení se v režimu občanského práva ruší smlouva od samého počátku a právě samostatnost vzniklého nároku na smluvní pokutu odůvodňuje právní názor, že nárok na smluvní pokutu trvá i nadále.

Na zvláštní situaci při rozlišování ujednání o smluvní pokutě a vzniku práva na smluvní pokutu narážíme v případě smluvní pokuty závislé nejen na porušení povinnosti plnit včas, ale i na délce tohoto prodlení. Ke vzniku práva na takto konstruovanou smluvní pokutu se již vyjádřil Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 29. 10. 2002⁵⁰, ve kterém uvedl, že u smluvní pokuty, která je vázána jak na porušení povinnosti plnit včas, tak na dobu tohoto prodlení, vzniká každým novým dnem nové právo na smluvní pokutu, tedy každým novým dnem se osamostatňuje nové právo na smluvní pokutu, neboť každým dnem prodlení se opětovně porušuje smluvní povinnost a naplňují se opětovně podmínky obsažené v ujednání o smluvní pokutě. Toto pojetí tedy rozlišuje vzniklá práva na smluvní pokutu v důsledku prodlení, které již nastalo a ujednání o smluvní pokutě pro další případná budoucí prodlení.⁵¹

1.6.4 Odstoupení od smlouvy a jeho spojitost s právní povahou smluvní pokuty

Při odstoupení od smlouvy, která byla zajištěna (utvrzena) smluvní pokutou, je v režimu práva obchodního explicitně stanoveno, že se toto odstoupení nedotýká nároku smluvní pokutu a v režimu práva občanského rovnocenná myšlenka převzata v rámci soudního rozhodování. Odstoupení od smlouvy nemá tedy až na výjimky vliv na smluvní pokutu. Uvedenou výjimkou je myšlena smluvní pokuta sjednána v závislosti na době porušení povinnosti, neboť odstoupením od smlouvy zaniká ujednání o smluvní pokutě a tedy do budoucna nemohou vznikat nové nároky na smluvní pokutu (viz podkapitola 1.6.3 včetně poznámek pod čarou). Jako další argumentaci pro trvání nároku na smluvní pokutu i po odstoupení od smlouvy a tedy jako argumentaci odůvodňující samostatnost nároku na smluvní pokutu lze použít stanoviska Nejvyššího soudu obsažená v odůvodnění rozhodnutí ze dne 25. června 2003, sp. zn. 33 Odo 131/2003: *„Nárok na smluvní pokutu i právo na zrušení smlouvy odstoupením jsou v posuzované věci důsledkem porušení smlouvy. Odstoupením od smlouvy realizuje smluvní strana svou vůli nebýt nadále účastníkem právního vztahu, v němž druhá smluvní strana nedodrží stanovené závazky a uplatněním práva na smluvní pokutu takové jednání druhé smluvní strany sankcionuje a hradí svou*

⁵⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2002, sp. zn. 29 Odo 847/2001: „U práva na zaplacení smluvní pokuty sjednané procentní sazbou ze stanovené částky za každý den prodlení s placením peněžitého závazku počíná běžet promlčecí doba ve smyslu § 393 odst. 1 ObZ nejen prvním dnem prodlení, ale i každým dalším dnem prodlení, za který vzniklo věřiteli další právo na smluvní pokutu.“

Ustanovení § 393 odst. 1 ObZ: „U práv vzniklých z porušení povinnosti počíná promlčecí doba běžet dnem, kdy byla povinnost porušena, jestliže není pro promlčení některých práv stanovena zvláštní úprava.“

⁵¹ PATĚK, Daniel. *Osud smluvní pokuty při cesi zajištěné pohledávky: aneb k akcesoritě smluvní pokuty*. Právní rozhledy. 2008, 8, s. 294.

případnou majetkovou újmu... Mělo-li by odstoupení věřitele od dlužníkem nerespektované smlouvy ve svém důsledku vést k zániku již existujícího nároku na smluvní pokutu, byly by v takovém případě ohroženy zajišťovací i sankční funkce institutu smluvní pokuty“ Lze tedy souhlasně uzavřít, že pokud již jednou vzniklo právo na smluvní pokutu, pak následný zánik původního hlavního závazku, třebaže odstoupením od smlouvy, nemůže způsobit zánik již osamostatněného závazku, pro okolnosti, které se jej nedotýkají.

1.6.5 Postoupení pohledávky zajištěné smluvní pokutou a její spojitost s právní povahou smluvní pokuty

Postoupením pohledávky (cesí) přechází pohledávka původního věřitele na nového věřitele v tom stavu, v jakém v okamžiku postupu existovala, a to nejen spolu s příslušenstvím ve smyslu § 121 odst. 3 OZ, ale též včetně všech vedlejších práv, která jsou s pohledávkou spojena, tedy i práva ze zajištění.⁵² Účinky postoupení pohledávky jsou projevem akcesority ujednání o smluvní pokutě a není tedy sporu o tom, že postoupením pohledávky přechází na nabyvatele pohledávka včetně ujednání o smluvní pokutě (tedy včetně zajištění). Spornou je však otázka, zda na nabyvatele přechází i nárok na smluvní pokutu vzniklý porušením smluvní povinnosti.

Soudní praxe Nejvyššího soudu se ve své judikatuře přiklání k názoru, že i postoupením pohledávky automaticky přechází i nárok na smluvní pokutu: „*Pohledávka, která je zajištěna smluvní pokutou, přechází na postupníka včetně práva na smluvní pokutu bez ohledu na to, zda toto právo spojené s pohledávkou bylo v době postoupení pohledávky již splatné nebo dosud nesplatné, popřípadě se jednalo teprve o budoucí nárok.*“⁵³ Právní názor, který zaujaly soudy nelze považovat za správný. Kritikou je možné podrobit především názor, že právo na smluvní pokutu je právem spojeným s postoupenou pohledávkou, neboť jak již bylo výše uvedeno, v případě práva na smluvní pokutu se jedná o samostatný nárok a tento samostatný nárok není postoupením pohledávky (cesí) nijak dotčen. Velice podrobnou kritiku rozhodnutí Nejvyššího soudu obsahuje rovněž článek D. Pařka uveřejněný v Právních rozhledech v roce 2008 pod názvem „Osud smluvní pokuty při cesi zajištěné pohledávky“, kde zcela správně uvádí: „*Spolu s cedovanou pohledávkou přecházejí na postupníka ex lege*

⁵² ELIÁŠ, K., a kol. *Občanský zákoník : Velký akademický komentář*. 1. vyd. Praha : Linde Praha, a. s., 2008, s. 1494.

⁵³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2006, sp. zn. 32 Odo 469/2005., Usnesení ze dne 28. 2. 2007, sp. zn. 33 Odo 1624/2006

*jen práva plynoucí z ujednání o smluvní pokutě, tj. právo požadovat za podmínek uvedených v tomto ujednání po dlužníkovi zaplacení smluvní pokuty, jestliže dojde v době po postoupení hlavní pohledávky k porušení povinnosti odpovídající této pohledávce.*⁵⁴ Je-li právo na smluvní pokutu samotným nárokem, pak chtějí-li strany toto právo postoupit spolu s hlavním závazkem, musí být v postupní smlouvě výslovně uvedena vůle postoupit již vzniklé právo na smluvní pokutu.⁵⁵ V neposlední řadě, přihlédneme-li k reparační funkci smluvní pokuty, pak právo na smluvní pokutu, které vzniklo porušením smluvní povinnosti, je vázáno na osobu věřitele, kterému porušením této povinnosti vznikla škoda, popřípadě mohla škoda vzniknout. Nemůže být bez výslovného ujednání postoupeno na postupníka.

---

⁵⁴ PATĚK, Daniel. *Osud smluvní pokuty při cesi zajištěné pohledávky: aneb k akcesoritě smluvní pokuty*. Právní rozhledy. 2008, 8, s. 294.

⁵⁵ Opačný postoj zaujímá soudní praxe v Rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2006, sp. zn. 32 Odo 469/2005.: „Ze smlouvy o postoupení pohledávky však musí být jednoznačně zjistitelné, že předmětem postoupení je pouze část spojeného právo na zaplacení smluvní pokuty, tj. musí zde být výslovný projev vůle, že na postupníka nepřechází právo na zaplacení smluvní pokuty, které ke dni účinnosti postoupení již bylo splatné.“

2. Komparace smluvní pokuty v režimu práva občanského a obchodního

2.1 Výklad ujednání o smluvní pokutě (výklad právního jednání)

Výklad právního úkonu, tedy jednání účastníků, kterým projevují vůli směřující k právním následkům (tj. ke vzniku, změně či zániku práv a povinností), které právní předpisy s takovým projevem vůle spojují, se provádí v režimu práva občanského dle ustanovení § 35 OZ.⁵⁶ V režimu práva občanského se právní úkony primárně vykládají podle jazykového vyjádření (z objektivních hledisek, tj. hledisko gramatické, logické, systematické), přičemž k vůli jednající osoby se přihlíží jen za předpokladu, že není v rozporu s jejím jazykovým projevem. Jazykové vyjádření má vždy přednost před vůlí, která by byla s takovým jazykovým vyjádřením v rozporu. De lege ferenda se opouští tento důraz na projevenou vůli vtělenou do jazykového vyjádření a do ohniska pozornosti při výkladu se dostává skutečná vůle jednajících osob.⁵⁷

Při výkladu právních úkonů v režimu práva obchodního se kromě výkladového ustanovení § 35 OZ použije rovněž ustanovení § 266 ObZ⁵⁸, které doplňuje občanskoprávní úpravu výkladu právních úkonů pro oblast obchodní. Obecné občanskoprávní pravidla jsou dále rozvedena v souladu s potřebami obchodních vztahů.⁵⁹ Základem pro výklad právních úkonů v režimu práva obchodního je zjištění úmyslu jednající osoby a nelze-li tento úmysl zjistit, pak se teprve vychází z významu přikládanému projevené vůli běžným podnikatelem a v obchodním styku obchodní zvyklostí: „*Při nemožnosti zjištění hlediska subjektivního*

⁵⁶ Znění § 35 OZ: „(1) Projev vůle může být učiněn jednáním nebo opomenutím; může se stát výslovně nebo jiným způsobem nevzbuzujícím pochybnosti o tom, co chtěl účastník projevít. (2) Právní úkony vyjádřené slovy je třeba vykládat nejenom podle jejich jazykového vyjádření, ale zejména též podle vůle toho, kdo právní úkon učinil, není-li tato vůle v rozporu s jazykovým projevem. (3) Právní úkony vyjádřené jinak než slovy se vykládají podle toho, co způsob jejich vyjádření obvykle znamená. Přitom se přihlíží k vůli toho, kdo právní úkon učinil, a chrání se dobrá víra toho, komu byl právní úkon určen.“

⁵⁷ ELIÁŠ, Karel, et al. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář*. Praha: Linde Praha a.s., 2008. 1391 s.

⁵⁸ Znění § 266 ObZ: „(1) Projev vůle se vykládá podle úmyslu jednající osoby, jestliže tento úmysl byl straně, které je projev vůle určen, znám nebo jí musel být znám. (2) V případech, kdy projev vůle nelze vyložit podle odstavce 1, vykládá se projev vůle podle významu, který by mu zpravidla přikládala osoba v postavení osoby, které byl projev vůle určen. Výrazy používané v obchodním styku se vykládají podle významu, který se jim zpravidla v tomto styku přikládá. (3) Při výkladu vůle podle odstavců 1 a 2 se vezme náležitý zřetel ke všem okolnostem souvisejícím s projevem vůle, včetně jednání o uzavření smlouvy a praxe, kterou strany mezi sebou zavedly, jakož i následného chování stran, pokud to připouští povaha věci. (4) Projev vůle, který obsahuje výraz připouštějící různý výklad, je třeba v pochybnostech vykládat k tíži strany, která jako první v jednání tohoto výrazu použila“

⁵⁹ ŠTENGLOVÁ, Ivana; PLÍVA, Stanislav; TOMSA, Miloš; at al. *Obchodní zákoník*. 12. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1397 s.

(úmysl jednajícího) tak přichází v úvahu hlediska objektivní. Vždy (jak hlediska subjektivní, tak objektivní) se však musí brát náležitý zřetel ke všem okolnostem souvisejícím s projevem vůle, včetně jednání o uzavření smlouvy, praxe, kterou mezi sebou smluvní strany zavedly, jakož i následné chování stran, jestliže to povaha věci připouští.“⁶⁰

2.2 Změna a zrušení ujednání o smluvní pokutě

Ačkoliv je soukromé právo ovládáno zásadou neformálnosti smluvních ujednání, je-li v režimu práva občanského právní úkon učiněn písemně, pak pro jejich změnu, popřípadě zrušení jsou stanoveny poměrně přísné požadavky.⁶¹ Zákon v ustanovení § 40 odst. 2 OZ vyžaduje písemnou formu pro všechny právní úkony měnící nebo rušící úkony, které byly sjednány v písemné formě.⁶² Ustanovení je kogentního charakteru a vztahuje se na všechny písemné úkony, ať již byly učiněny písemně v souladu s požadavkem zákona nebo byly učiněny písemně dle vůle jednající osoby (popřípadě osob).

V režimu práva obchodního (ustanovení § 272 odst. 2 ObZ⁶³) se upouští od přísného požadavku na kontinuitu formy právního úkonu, byla-li písemná forma výsledkem vůle stran. Pro změnu či zrušení písemně uzavřené smlouvy se písemná forma vyžaduje jen v případech, kdy tato smlouva sama obsahuje požadavek písemné formy pro její následné změny či zrušení. Výkladem zákonného ustanovení by se dalo dojít i k výsledku, že uvedené platí jak pro písemnou formu dle požadavků zákona, tak pro písemnou formu dle vůle jednající osob. Avšak vzhledem k subsidiárnímu užití občanského práva a judikatuře Nejvyššího soudu, platí i v režimu práva obchodního, že písemná forma smlouvy požadována zákonem musí být dodržena i v případech jejich změn nebo zrušení.⁶⁴

---

⁶⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 7. 2003, sp. zn. 29 Odo 108/2003

⁶¹ HANDLAR, Jiří. Forma právních úkonů, které mění nebo ruší závazky, v občanském právu. *Právní rozhledy*. 2010, 20, s. 719.

⁶² Ustanovení § 40 odst. 2 OZ: „Písemně uzavřená dohoda může být změněna nebo zrušena pouze písemně.“

⁶³ Ustanovení § 272 odst. 2 ObZ: „Obsahuje-li písemně uzavřená smlouva ustanovení, že může být vyměněna nebo zrušena pouze dohodou stran v písemné formě, může být smlouva měněna nebo zrušena pouze písemně.“

⁶⁴ KOBLIHA, Ivan; KALFUS, Jan; KROFTA, Jiří; et al. *Obchodní zákoník : Komentář*. Praha : Linde Praha a.s., 2006. 773 s

2.3 Odpovědnost za porušení smluvní povinnosti ve vztahu ke smluvní pokutě

Výrazným rozdílem ve sjednávání smluvní pokuty v režimu práva občanského a v režimu práva obchodního je charakter následné odpovědnosti za porušení smluvní povinnosti, tj. charakter subjektivní či objektivní odpovědnosti. Sjednání smluvní pokuty v občanskoprávních vztazích ve vztahu k charakteru odpovědnosti za porušení smluvního závazku je upraveno dispozitivním ustanovením § 544 odst. 3 OZ. Odpovědnost za porušení smluvní povinnosti zajištěnou (utvrzenou) smluvní pokutou je subjektivní, avšak dohoda stran může založit odpovědnost objektivní. Možnost odchýlného ujednání vyplývá ze zákona explicitně.

V obchodních vztazích je charakter odpovědnosti za porušení smluvní povinnosti zajištěnou (utvrzenou) smluvní pokutou zakotven rovněž dispozitivním ustanovením (§ 300 ObZ), a to jako absolutní objektivní odpovědnost. Není-li stanoveno jinak, pak při porušení smluvní povinnosti zajištěné (utvrzené) smluvní pokutou v režimu práva obchodního, ani okolnosti vylučující odpovědnost nemají vliv na povinnost platit smluvní pokutu. Povinnost zaplatit smluvní pokutu vznikne, i když bylo porušení smluvní povinnosti způsobeno okolnostmi nezávislými na vůli, nepředvídatelnými a nepřekonatelnými.⁶⁵ Ačkoliv je pro obchodní vztahy mnohem praktičtější objektivní odpovědnost i zde jim je ponechána možnost sjednat si mírnější režim v podobě subjektivní odpovědnosti, tedy odpovědnosti závislé na zavinění.

2.4 Možnost soudní moderace smluvní pokuty

Následky ujednání o nepřiměřeně vysoké smluvní pokutě mohou být různé, přičemž opět záleží, zda byla smluvní pokuta sjednána v režimu práva občanského či obchodního. Pokud by byla v režimu práva občanského sjednána smluvní pokuta nepřiměřeně vysoká, pak by měla strana, které je nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta na ujmu, jedině možnost namítat její absolutní neplatnost z důvodu rozporu s dobrými mravy dle ustanovení § 39 OZ.⁶⁶ Nemá

---

⁶⁵ BEJČEK, Josef. Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení. Časopis pro právní vědu a praxi. 1995

⁶⁶ Výši smluvní pokuty, nepřiměřenosti výše a rozporu s dobrými mravy je věnována podrobněji následující kapitola.

možnost na rozdíl od úpravy obchodních vztahů snížit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu. Tento postup klade důrazný akcent na věřitele, jak shodně uvádí R. Nováček: „V závazkových vztazích řídicích se občanským zákoníkem je proto nutno zachovávat poněkud vyšší míru opatrnosti při odhadu přiměřenosti výše smluvní pokuty, jelikož by věřitel o toto smluvní zajištění mohl přijít zcela a nikoliv pouze částečně, jak je tomu ve vztazích řídicích se obchodním zákoníkem.“⁶⁷ Absenci moderace smluvní pokuty v občanského zákoníku nelze nahrazovat ustanovením § 41 OZ o částečné neplatnosti oddělitelné části. Je-li shledán rozpor smluvní pokuty (její výše) s dobrými mravy, pak je neplatná jako celek, nikoliv jen ta část, která přesahuje přiměřenou výši.⁶⁸ Uvedené se uplatní mimojiné i pro posouzení platnosti a neplatnosti výkonu práva na smluvní pokutu.

V obchodně závazkových vztazích je naopak v ustanovení § 301 ObZ zakotvena možnost soudu snížit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu, s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti, a to až do výše škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením smluvní povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta. V obchodně závazkových vztazích nelze užít úpravu absolutní neplatnosti nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty pro rozpor s dobrými mravy, ale vždy pouze možnost snížení této smluvní pokuty vzhledem k poměru *lex specialis derogat legi generali*. Obchodní zákoník ve vztahu k výši smluvní pokuty (přiměřenosti její výše) obsahuje speciální úpravu.⁶⁹ Naproti tomu bylo připuštěno užít ustanovení § 39 OZ v obchodních vztazích pro posouzení platnosti či neplatnosti samotného ujednání o smluvní pokutě a okolnostech sjednání smluvní pokuty: „Ujednání o smluvní pokutě v obchodně-právních vztazích je možné posuzovat jako neplatný právní úkon pro rozpor s dobrými mravy podle § 39 obč. zák. pouze v případě, že by se dobrým mravům přičily okolnosti, za kterých byla smluvní pokuta sjednána, a to i případně ve

---

⁶⁷ NOVÁČEK, Roman. Přiměřenost smluvní pokuty a moderační právo soudu. *Právní rozhledy*. 2002, 3, s. 116.

⁶⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 5. 2005, sp. zn. 33 Odo 875/2005: „v oblasti občanskoprávních vztahů moderační právo soudu upraveno není. Absenci zákonné úpravy moderace proto nelze nahradit aplikací ustanovení § 3 odst. 1 o. z., tak jak to učinil odvolací soud, když posoudil žalovaný nárok jako výkon práva částečně odporující dobrým mravům a odepřel žalobci ochranu tím, že podle vlastní volné úvahy určil, jaká část nároku žalobce na smluvní pokutu je „mravná“, a výši smluvní pokuty omezil právě jen na tuto část. Stejně jako lze ujednání o smluvní pokutě podle ustanovení § 39 o. z. posoudit z hlediska souladu nebo rozporu dohodnuté výše smluvní pokuty s dobrými mravy toliko jako platné či neplatné (tzn. bez možnosti shledat je neplatné jen co do výše rámec dobrých mravů přesahující), může být obdobně i výkon práva na smluvní pokutu podle ustanovení § 3 odst. 1 o. z. pouze v souladu či v rozporu s dobrými mravy.“ Ke stejné otázce také rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 1. 2010, 33 Cdo 296/2008: „Stejně jako lze ujednání o smluvní pokutě podle § 39 ObčZ posoudit z hlediska souladu nebo rozporu dohodnuté výše smluvní pokuty s dobrými mravy toliko jako platné či neplatné, tzn. bez možnosti shledat je neplatné jen ve výši přesahující rámec dobrých mravů, může být obdobně i výkon práva na smluvní pokutu v plném rozsahu podle § 3 odst. 1 OZ pouze v souladu či v rozporu s dobrými mravy.“

⁶⁹ Rozhodnutí nejvyššího soudu ze dne 14. 10. 2009, sp. zn. 31 Cdo 2707/2007: „Ujednání o smluvní pokutě není však možno v obchodněprávních vztazích považovat za neplatné podle § 39 obč. zák. pouze z důvodu nepřiměřenosti sjednané výše smluvní pokuty.“

*spojení se skutečností, že byla sjednána nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta.*⁷⁰ Lze tedy uzavřít, že pouze pro nepřiměřenost výše smluvní pokuty nelze smluvní pokutu považovat za neplatnou dle ustanovení § 39 OZ, avšak přistoupí-li k nepřiměřeně vysoké smluvní pokutě i okolnosti, za nichž byla sjednána, odporující dobrým mravům, lze ji posoudit jako neplatnou pro rozpor s dobrými mravy jako celek. V neposlední řadě je nutné v obchodních vztazích k požadavku dobrých mravů připojit i požadavky poctivého obchodního styku.

K otázce, zda k moderaci nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty v průběhu soudního řízení dochází na základě návrhu účastníka nebo i bez návrhu, se staví soudní praxe ve svých rozhodnutích poněkud rozporuplně. Přikláním se spíše k názoru, že nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu lze snížit pouze na návrh dlužníka, a to s ohledem zásadu autonomie vůle, neboť snížení smluvní pokuty, ačkoliv nepřiměřené, bez vůle stran nebo dokonce proti jejich vůli, je výrazným zásahem soudu do smluvních ujednání stran a jejich smluvní autonomie, která je v soukromém právu chráněna. Shodně se k dané problematice staví rozhodnutí Vrchního soudu: *„Smluvní pokutu lze ve smyslu § 301 ObZ snížit pouze na návrh účastníka, a to pouze v řízení o zaplacení této pokuty. Není na libovůli soudu, zda pokutu sníží. Jsou-li pro to podmínky podle uvedeného ustanovení, své moderační oprávnění použije. Nemůže tak ovšem učinit jen ze své vlastní iniciativy, aniž by se toho smluvní strany v řízení dovolávaly.*⁷¹ Je-li možný různý výklad zákonného ustanovení (...„může“ soud snížit...), je třeba se přiklonit k takovému výkladu, při němž dojde k co nejmenšímu zásahu do soukromoprávních smluvních poměrů účastníků, tak aby byla co nejvíce zachována smluvní volnost respektována soukromým právem. Použitím pojmu „může soud snížit“ zákonodárce pouze vyjádřil oprávnění soudu k takovému postupu, nikoliv povinnost, aniž by stanovil, zda toto oprávnění činí nezávislým na návrhu účastníka. Nadto je nutno respektovat zásadu *vigilantibus iura skripta sunt*, kterou je ovládán soudní proces, neboť jen bdělým přísluší práva a je tedy jen na účastníku, aby navrhl takový postup, který je pro něj příznivý. Nejvyšší soud v jiném rozhodnutí vyslovil i opačný názor přiklánějící se spíše k myšlence, že nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu může soud snížit i bez návrhu, aniž by tento svůj postoj adekvátně právně odůvodnil a poskytl tak pro tento postup dostačující argumenty.⁷²

---

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 10. 2004, sp. zn. 5 Cmo 320/2004.

⁷² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2009, sp. zn. 23 Cdo 4038/2007: „Je-li smluvní pokuta nepřiměřeně vysoká, může ji soud snížit i bez návrhu dlužníka.“

Dále také Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 1. 2008, sp. zn. 32 Cdo 3853/2007: „Vydou-li v průběhu řízení najevo skutečnosti, které odůvodňují závěr, že smluvní pokuta je nepřiměřeně vysoká, může ji soud snížit i bez návrhu dlužníka.“

Použití moderačního práva soudu je výsledkem určitého procesu. V první fázi soud posuzuje, zda se vůbec jedná o nepřiměřenou smluvní pokutu, jedná se volně uvážení soudu, které není vázáno žádnými kritérii. Posouzení, zda byla smluvní pokuta sjednána v nepřiměřené výši, vždy závisí na okolnostech konkrétního případu. Pokud soud dospěje, že v daném případě byla sjednána nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta, nastupuje druhá fáze rozhodování, tj. zda soud využije svého oprávnění snížit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu nebo ne. V poslední fázi, za předpokladu, že se soud rozhodne moderovat smluvní pokutu, je tato nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta snížena.⁷³ Teprve ve třetí fázi je soud vázán kritérii stanovenými v zákoně, tj. hodnotou a významem zajišťované povinnosti.⁷⁴ Moderovat lze konečnou výši smluvní pokuty, nikoliv způsob jejího výpočtu.⁷⁵ Moderací tedy nelze zasahovat do způsobu určení výše smluvní pokuty, ale moderovat lze až konečnou částku. Domnívám se, že na uvedeném nic nemění ani právní názor Nejvyššího soudu, který v případě smluvní pokuty sjednané v závislosti na době prodlení, zdůrazňuje, že její nelze posuzovat ve vztahu k výsledné výši, ale naopak podle výše stanovené sazby.⁷⁶ Posuzování, zda je smluvní pokuta, ač sjednána za dobu trvajících prodlení, nepřiměřená nebo ne, spadá do první rozhodovací fáze, kdežto posouzení jakým konkrétním způsobem bude smluvní pokuta snížena, spadá do třetí fáze rozhodování.

Kritéria, kterými se řídí soud při samotném snižování smluvní pokuty, jsou ex lege pouze hodnota a význam zajišťované povinnosti. Soud dále může zkoumat další hlediska jako například souběžné jednání dalších nároků vzniklým z téhož porušení povinnosti.

2.5 Promlčení práva na smluvní pokutu

Pro promlčení práva na smluvní pokutu je pro režim obchodního práva a občanského práva stanovena různá délka promlčení doby a rovněž počátek promlčecí doby je stanoven odlišnými kritérii. Institut promlčení je pro obě právní úpravy upraven zcela samostatně. Smluvní pokuta dle občanského práva se dle ustanovení § 101 OZ promlčuje ve 3 letech a počátek běhu této lhůty spadá do dne, kdy právo mohlo být vykonáno poprvé, tj. tedy dnem následujícím po dospělosti závazku (splatnosti), protože teprve mohlo být toto právo

---

⁷³ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 1. 2005, sp. zn. 32 Odo 400/2004, a ze dne 15. 10. 2008, sp. zn. 32 Cdo 1826/2008), ze dne 26. 5. 2009, sp. zn. 23 Cdo 485/2009.

⁷⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 1. 2005, sp. zn. 32 Odo 400/2004.

⁷⁵ Srov. rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 3. 2. 1994, sp. zn. 15 Co 481/93

⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne ze dne 23. 6. 2004, sp. zn. 33 Odo 588/2003.

uplatněno u soudu.⁷⁷ Zatímco v režimu práva obchodního se smluvní pokuta (jako právo vzniklé porušením povinnosti) dle ustanovení § 393 a § 397 ObZ promlčuje ve 4 letech a promlčecí doba počíná běžet dnem, kdy byla povinnost porušena.

---

⁷⁷ Viz kapitola první.

3. Výše smluvní pokuty

3.1 Stanovení výše smluvní pokuty

Jednou z esenciálních náležitostí ujednání o smluvní pokutě je stanovení její výše nebo stanovení způsobu určení její výše. Zákon tedy v zásadě nabízí dvě možnosti konkretizace výše smluvní pokuty. Volbu určení nechává na volném uvážení. Pokud je v ujednání o smluvní pokutě přímo určena výše smluvní pokuty, pak již z tohoto ujednání a v době tohoto ujednání je patrná konkrétní výše smluvní pokuty, kterou bude dlužník povinen zaplatit v případě porušení smluvní povinnosti. Avšak je-li v ujednání o smluvní pokutě pouze stanoven způsob určení výše smluvní pokuty, pak pouze z ujednání o smluvní pokutě není vždy zřejmé, kolik přesně bude dlužník povinen zaplatit, poruší-li smluvní povinnost.⁷⁸ Požadavek určitosti ujednání o smluvní pokutě (požadavek na určitost právního úkonu) ve vztahu ke způsobu určení výše smluvní pokuty je naplněn, je-li stranám dohody přesně známo, jakým matematickým výpočtem bude výše smluvní pokuty určena nebo je-li stranám přesně známo, na základě jakým kritérií se bude její výše odvíjet.⁷⁹ Sjednáním způsobu určení smluvní pokuty namísto sjednání konkrétní výše smluvní pokuty je příhodné zejména v situacích, kdy strany kladou důraz na okolnosti, které jsou proměnlivé nebo nejsou v době uzavření dohody o smluvní pokutě známy.

Nejčastěji dochází k využití „způsobu určení výše“ smluvní pokuty při ujednání, které činí výši smluvní pokuty závislou na době trvání porušení smluvní povinnosti, tedy na době prodlení. Tento způsob určení výše smluvní pokuty odmítl ve své rozhodovací praxi soudce odvolacího soudu B. Petr: „*Způsob určení smluvní výše smluvní pokuty musí umožňovat vyčíslení smluvní pokuty jednorázovou částkou v okamžiku porušení smluvní povinnosti. Proto ujednání o smluvní pokutě 2 % z dlužné částky za každý den prodlení odporuje ust. § 544 odst. 2 OZ a je neplatné dle § 39 OZ.*“⁸⁰ Neplatnost takového ujednání soudce

⁷⁸ Například při způsobu určení výše smluvní pokuty jako určitý podíl z hlavního peněžitého závazku, tj. například 10 % z kupní ceny ve výši 10.000,- Kč, je její výše zřejmá již při uzavření dohody o smluvní pokutě. Pokud by však byl sjednán způsob určení smluvní pokuty jako určitý podíl z hlavního peněžitého závazku, jehož výše ještě není přesně známa, tj. například 10 % z nedoplatku kupní ceny, pak v době uzavření dohody o smluvní pokutě není zřejmá přesná výše smluvní pokuty, avšak v době porušení smluvní povinnosti zajištění smluvní pokutou bude již přesná výše známa, neboť bude rovněž známa i výše dosud neuhrazené kupní ceny.

⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 7. 2000, sp. zn. 26 Cdo 1109/2000: „Tato částka nemusí být konkrétně uvedena ve smlouvě, ale způsob jejího určení ve smlouvě musí umožňovat vyčíslení smluvní pokuty jednorázovou částkou v okamžiku porušení smluvní povinnosti.“

⁸⁰ PETR, B. Ještě jednou k problematice smluvních pokut. *Právní rozhledy*. 1999, 4, s. 203.

odvolacího soudu spatřoval v obcházení kogentního ustanovení o úroku z prodlení pro oblast občanskoprávních vztahů. Tento argument byl však ve světle judikatury Nejvyššího soudu⁸¹ a četných názorů právní doktríny⁸² již překonán, neboť byl již mnohokrát potvrzen možný souběh práva na smluvní pokutu, která je závislá na době prodlení, s úroky z prodlení, a to nejen s ohledem na rozdílné funkce těchto právních institutů.⁸³ Nadto byla možnost sjednat smluvní pokutu závislou na době trvání porušení smluvní povinnosti potvrzena Nejvyšším soudem a byly tak odstraněny pochybnosti o tomto způsobu určení výše smluvní pokuty, což lze hodnotit zcela určitě kladně.⁸⁴

3.2 Přiměřenost výše smluvní pokuty ve světle judikatury NS a rozpor s dobrými mravy

3.2.1 Nepřiměřeně/přiměřeně vysoká smluvní pokuta

Občanský zákoník nestanovuje žádné limity pro výši smluvní pokuty. Stejně jako ujednání o smluvní pokutě, tak i výše smluvní pokuty však podléhá zkoumání souladnosti s dobrými mravy. Aby byla sjednaná výše smluvní pokuty v souladu s dobrými mravy, musí být sjednána v přiměřené výši tak, aby výkon práva na smluvní pokutu sjednanou v určité výši, nezasahoval bez právního důvodu do práv a oprávněných zájmů jiných (ust. § 3 odst. 1 OZ). Ustanovení § 3 odst. 1 OZ je právní normou, jejíž hypotéza není zcela určitá, neboť co jsou „dobré mravy“ není nikde právně zakotveno. Tento pojem musí být vyložen na základě konkrétní situace, v souvislosti s existujícím skutkovým stavem musí být pojem interpretován. Subjekt, který kvalifikovaně interpretuje neurčitý pojem na základě konkrétního existujícího skutkového stavu je soud, který není limitován žádnými zákonnými

⁸¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 1999, sp. zn. 29 Cdo 2495/98, a ze dne 4. 3. 2002, sp. zn. 33 Odo 47/2002.

⁸² ČECH, Petr. Smluvní pokuta versus úrok z prodlení. *Právní rádce*. 2008, 4, s. 21.; ELIÁŠ, Karel, et al. *Obchodní zákoník : Praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900*. Praha : Linde Praha a.s., 2004. 939 s.;

BEJČEK, J. Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1995, č. 1, s.31.

⁸³ Podrobněji o vztahu smluvní pokuty k úrokům z prodlení bude pojednávat následující kapitola.

⁸⁴ Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 3. 2. 1994, sp. zn. 15 Co 481/93: „stanovením způsobu určení smluvní pokuty se rozumí též její sjednání procentem ze stanovené částky za každý den prodlení.“
Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 13. 3. 1997, sp. zn. 8 Co 2675/96: „smluvní pokuta 2 % úroku z dlužné částky za každý den prodlení je neplatná.“
Poprvé rozklíčoval rozdílná stanoviska odvolacích soudů k dané věci Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 26. 1. 1999, sp. zn. 29 Cdo 2495/98: „Smluvní pokutu lze stanovit procentní sazbou z peněžité částky za určité období.“

hledisky, pouze požadavky equity. Dobré mravy netvoří společenský normativní systém, nýbrž jsou spíše měřítkem etického hodnocení konkrétních situací odpovídajícím obecně uznávaným pravidlům slušnosti, poctivého jednání. Soudní praxe stanovila pro dobré mravy alespoň obecný rámec. Dobré mravy, dle tohoto obecného rámce, jsou souhrnem společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních. Tento obecný rámec pojmu dobrých mravů dále doplnil Ústavní soud jako souhrn etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti.⁸⁵ Soud tedy při posuzování souladu výše smluvní pokuty s dobrými mravy vychází z výše uvedených poznatků a přiměřenost této výše dále posuzuje s ohledem na různá kritéria, která rovněž nejsou v zákoně výslovně stanovena, ale rozpoznána soudní praxí ve svých rozhodnutích. Při úvaze o rozsahu přiměřenosti smluvní pokuty soudní praxe akcentuje na kritéria jako celkové okolnosti úkonu, jeho pohnutkám a účelu, který sledují, výše zajištěné částky, s ohledem na vzájemný poměr původní a sankční povinnosti. Dále se musí vzít v úvahu všechny funkce smluvní pokuty (preventivní, uhrazovací, paušalizace náhrady škody a především sankční)⁸⁶ a také zda zahrnuje všechny škody, které lze rozumně v daném konkrétním vztahu s porušením určité povinnosti očekávat⁸⁷ a v nespolední řadě se přihlíží k dalším nárokům, na které má věřitel právo vedle smluvní pokuty. Smluvní pokuta, která svou výší naplňuje především funkce preventivní a uhrazovací může být jen v ojedinělých případech posouzena jako nepřiměřeně vysoká, teprve u smluvní pokuty s výrazným sankčním charakterem lze uvažovat o častých případech možné nepřiměřenosti. Soudní praxe se neomezila pouze na pozitivní kritéria, ale stanovila i negativní kritéria, kterými jsou osobní, majetkové či sociální poměry povinného. Uvedené okolnosti nemohou být kritériem posuzování nepřiměřenosti výše smluvní pokuty.⁸⁸ Přes všechna výše uvedená kritéria se při posuzování přiměřenosti výše smluvní pokuty vychází ze zásady individualizace posouzení, protože se vždy posuzuje s ohledem na okolnosti konkrétního případu, což je zřejmé již z porovnání

---

⁸⁵ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 6. 1997 sp. zn. 3 Cdo 69/96; Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdo 473/96; Nález Ústavního soudu ze dne 26. 2. 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97.

⁸⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 6. 2009, sp. zn. 33 Odo 1779/2006; Rozsudek ze dne 11. 8. 2005, sp. zn. 33 Odo 875/2005.

⁸⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2009, 33 Cdo 1682/2007, dále také Rozsudek ze dne 27. listopadu 2003, sp. zn. 33 Odo 890/2002: „Smluvní pokuta, jejíž výše výrazně převyšuje výši škody, jež skutečně vznikla v souvislosti s porušením určité povinnosti, je nepřiměřená“

⁸⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2009, sp. zn. 23 Cdo 1646/2007

různých rozhodnutí soudů v dané věci.⁸⁹ Zřejmě vždy však bude smluvní pokuta sjednána přesnou částkou, která několikanásobně překračuje původní peněžitou povinnost považována za nepřiměřeně vysokou a pro rozpor s dobrými mravy neplatnou: „*Smluvní pokuta sjednaná pro případ porušení povinností ze smlouvy o dílo ve výši desetinásobku dohodnuté ceny díla vybočuje z rámce dobrých mravů.*“⁹⁰

3.2.2 Posuzování nepřiměřenosti smluvní pokuty závislé na době prodlení

Kriteria pro posouzení nepřiměřenosti výše smluvní pokuty uvedená v předchozí části lze samozřejmě použít i v případě smluvní pokuty závislé na době prodlení, avšak s tím rozdílem, že je nelze aplikovat na celkovou vypočtenou výši smluvní pokuty.⁹¹ Celkovou vypočtenou výši smluvní pokuty nelze poměřovat s hodnotou zajištění pohledávky. V takovém případě by se totiž zvýhodňoval dlužník, který čím déle by porušoval smluvní povinnost, navyšovala by se o to více smluvní pokuta a hrozilo by s narůstajícím časem k tíži věřitele možnost eventuálního rozporu s dobrými mravy pro nepřiměřenost její celkové výše. Příčinou stálého narůstání výše smluvní pokuty je zapříčiněno právě okolností, že dlužník svůj závazek neplnil.⁹² „*Dlužník nemůže úspěšně namítat rozpor ujednání o smluvní pokutě s dobrými mravy, jestliže mohl zabránit růstu celkové výše smluvní pokuty splněním smluvní pokutou zajištěného hlavního závazku.*“⁹³ Z uvedených argumentací lze vyvodit, že celková doba trvající prodlení je významným kritériem posouzení pro přiměřenost výše smluvní pokuty. Posuzování přiměřenosti výše smluvní pokuty závislé na trvající době prodlení je v procesu neustálého vývoje, neboť je závislé i na vývoji ekonomických vztahů subjektů a okolností společenských a jiných aspektech. Vývoj prošel z původní maximální akceptovatelné výše smluvní pokuty 0,05 % denně z dlužné částky⁹⁴ až k výši 2 % denně

---

⁸⁹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2009, 23 Cdo 4038/2007: „Přiměřenost výše sjednané smluvní pokuty je nutno posuzovat vždy individuálně. Soud přitom může přihlídnout k hodnotě povinnosti vyplývající ze smluvního vztahu mezi stranami. Při posuzování přiměřenosti výše sjednané smluvní pokuty je nutné vycházet ze situace v době sjednávání smluvní pokuty.“

⁹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 8. 2005, sp. zn. 33 Odo 875/2005: „Jak funkci preventivní, tak i funkci sankční by smluvní pokuta z hlediska dobrých mravů plnila i tehdy, kdyby byla sjednána v několikanásobně nižší hodnotě; i tak by byla pro žalovanou dostatečným stimulem ke splnění povinnosti a dostatečnou sankcí pro případ, že jí nedostojí.“

⁹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6.11.2009, sp.zn. 21 Cdo 4430/2007: „Na nepřiměřenost smluvní pokuty nelze usuzovat z její celkové výše, je-li důsledkem dlouhodobého prodlení dlužníka, kdy její výše plně odvisí od doby, po kterou dlužník neplní smluvní pokutou zajištěné povinnosti.“

⁹² Tamtéž.: „Úvaha založená na uvedeném názoru by znamenala zpochybnění smyslu a účelu smluvní pokuty, tj. zajistit splnění hlavního smluvního závazku, neboť závěr o rozporu smluvního ujednání s dobrými mravy by se paradoxně odvíjel od míry neplnění hlavního závazku.“

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Rozsudek Krajského obchodního soudu v Ostravě ze dne 23. 2. 1995, sp. zn. 8 Cm 235/93.

z dlužné částky,⁹⁵ avšak vždy s přihlédnutím k individuálním okolnostem jednotlivých případů. Jako ustálenější lze však považovat rozhodnutí Nejvyššího soudu, dle kterého: „1% denní smluvní pokuta v rozporu s dobrými mravy, ovšem ujednání o 0,5% lze považovat za platné ujednání.“⁹⁶ Není však správné odkazovat na tuto rozhodovací praxi při posuzování přiměřenosti výše smluvní pokuty bez přihlédnutí na konkrétní okolnosti daného případu a skutkový stav, neboť uvedené hranice nejsou dané universálně pro všechny možné případy.

3.2.3 Nepřiměřeně nízká smluvní pokuta

Stejně jako nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta může být považována za neplatnou (pro rozpor s dobrými mravy), tak i nepřiměřeně nízká smluvní pokuta může být neplatná. Důvodem neplatnosti však bude obcházení zákonného ustanovení § 574 odst. 2 OZ, které jakékoliv vzdání se práv, jež mohou v budoucnu teprve vzniknout, stíhá neplatností.⁹⁷ Ujednáním o nepřiměřeně nízké smluvní pokutě se vyloučí veškeré nároky na náhradu škody (není-li jiného ujednání). Věřitel se tak ještě před vznikem škody vzdává náhrady škody, která může v budoucnu vzniknout, aniž by případná smluvní pokuta řádně naplnila jednu ze svých funkcí, kterou je paušalizace náhrady škody. Přestože uvedené ustanovení zakazující vzdání se budoucího práva výrazně zasahuje do autonomie vůle, může být odůvodněné zvláště v případech, kdy jednajících strany v době uzavření dohody, která zahrnuje vzdání se budoucího práva, vůbec nemohou předvídat, zda a v jaké míře vůbec mohou v budoucnu práva vzniknout a okolnosti budoucích práv nejsou tedy vůbec známy.⁹⁸ Mohou-li strany dohody o smluvní

⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. srpna 2001, sp. zn. 33 Odo 204/2001: „je smluvní pokuta ve výši 2% denně v souladu s dobrými mravy, můžeme najít vysvětlení v odůvodnění: Výši smluvní pokuty z hlediska její přiměřenosti posoudil odvolací soud s ohledem na okolnosti konkrétního případu, kdy žalobce poté, co žalovaná byla více jak jeden rok v prodlení se splněním svého dluhu, přistoupil na prodloužení splatnosti pohledávky, jak požadovala žalovaná, která sama nabídla sjednání smluvní pokuty v uvedené výši.“

⁹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 5. 2007, sp. zn. 33 Odo 438/2005

⁹⁷ V návrhu nového občanského zákoníku se obdobné ustanovení nevyskytuje.

⁹⁸ Melzer, F. in Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 2. svazek. 1. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 1673–1674.

Dále také v HANDLAR, Jiří. Vzdání se práv, která mohou v budoucnu teprve vzniknout, podle § 574 odst. 2 ObčZ. *Právní rozhledy*. 2009, 18, s. 659.: „Jiným způsobem přistupuje k § 574 odst. 2 ObčZ F. Melzer. Upozorňuje, že současné občanské právo vysoce akcentuje zásadu autonomie vůle, která je nejen výsledkem pozitivněprávní regulace, nýbrž v právním státě i jejím východiskem, zákonodárce do ní proto může zasahovat jen tehdy, je-li tento zásah racionálně odůvodněn. Takovým rozumným důvodem může být podle Mezera snaha zabránit úkonům, jejichž dosah jednajících nemůže dohlédnout. Tak tomu bude v případě, kdy se jedná o práva, jejichž povaha či rozsah nemohou být jednajícím v době uzavření dohody o vzdání se těchto práv vůbec známy. Uvedené ratio legis § 574 odst. 2 ObčZ však není v souladu s dikcí tohoto ustanovení, neboť ta pokrývá i případy, kdy jednající má jasnou představu o potenciálním právu, jehož se vzdává. Podle Mezera jde v uvedených případech o typické situace, které ospravedlňují tzv. teleologickou redukci, podle které se právní norma neaplikuje na skupinu případů, kterou sice lze podřadit pod jazykový význam dané

pokutě předvídat vznik a výši případné náhrady škody, pak by se sjednáním nepřiměřeně nízké smluvní pokuty sice věřitel vzdával budoucího práva na náhradu škody, avšak dle ratio legis ustanovení § 574 ods. 2 OZ by mohlo být ujednání o nepřiměřeně nízké smluvní pokutě platné. V opačném případě, nemohou-li strany dohody o smluvní pokutě předvídat vznik a výši případné náhrady škody, pak by se sjednáním nepřiměřeně nízké smluvní pokuty věřitel vzdával budoucího práva na náhradu škody a takové ujednání by bylo v rozporu se zákonným ustanovením § 574 odst. 2 OZ neplatné.

---

normy, avšak nikoli pod její ratio legis . Dohoda o vzdání se práva, které může vzniknout v budoucnu, je proto platná, pokud je pro strany předvídatelná míra pravděpodobnosti, se kterou právo vznikne, a pokud je předvídatelný jeho rozsah. Nejde přitom jen o objektivní předvídatelnost, nýbrž i o subjektivní schopnost stran předvídat tyto skutečnosti.“

4. Smluvní pokuta v porovnání s úroky z prodlení

4.1 K rozlišování smluvní pokuty a úroků z prodlení

Ačkoliv se při sjednání smluvní pokuty závislé na délce prodlení může jevit minimální odlišnost od úroků z prodlení opak je pravdou. Oba tyto právní instituty sice sankcionují porušení právní povinnosti spočívající v řádném a včasném plnění a činí dlužníka odpovědným za toto porušení, avšak každý z nich na základě jiného právního důvodu a naplněním jiných právních funkcí. Právním důvodem úroků z prodlení je sám zákon, respektive ustanovení § 517 odst. 2 OZ: „*Jde-li o prodlení s plněním peněžitého dluhu, má věřitel právo požadovat od dlužníka vedle plnění úroky z prodlení.*“ Jde tedy o zákonem stanovenou majetkovou sankci za prodlení dlužníka, zatímco majetková sankce za prodlení v podobě smluvní pokuty musí být vždy stranami smluvně ujednána. Vzájemná odlišnost je podtržena skutečností, že zatímco úroky z prodlení jsou ve smyslu ustanovení § 121 OZ příslušenstvím pohledávky, které je úzce vázáno na pohledávku, právo na smluvní pokutu je samostatným nárokem. Zaměříme-li se na funkce, pak smluvní pokuta je především prostředek zajištění (utvrzení) závazku a sankcí v případech, kdy věřitel má intenzivní zájem na řádném a včasném plnění, zatímco úroky z prodlení jsou zákonným důsledkem porušení povinnosti.

4.2 Souběh nároku na smluvní pokutu a úrok z prodlení

O možnosti souběhu uvedených institutů sice zákonná úprava mlčí, avšak k této problematice se již mnohokrát vyjádřila jak soudní praxe,⁹⁹ tak rovněž doktrinální teorie. Umožnění souběhu vyplývá nejen z výše uvedených rozdílů spočívajících v odlišných funkcích a právní povaze institutu, ale rovněž ze zásady, že není-li zákonem jednání stran zakázáno, pak je toto jednání dovoleno,¹⁰⁰ mimo to bylo by v rozporu se nejstěžejnější zásadou soukromého práva, kterou je autonomie vůle, neumožnit stranám sjednání smluvní pokuty za prodlení peněžitého závazku jen proto, že při prodlení s tímto peněžitým plněním nastupuje ex lege povinnost dlužníka platit i úroky z prodlení. Zákaz ujednání stran o smluvní pokutě závislé na prodlení s peněžitým závazkem, na které vzniká věřiteli právo souběžně spolu s právem na úroky z prodlení, by musel vyplývat explicitně ze zákona a tento zásah do

⁹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 1. 1999, sp. zn. 29 Cdo 2495/98.

¹⁰⁰ Čl. 2 odst. 4 Ústavy České republiky: „Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“

autonomie vůle by musel být dostatečně odůvodněn, aby nezakládal rozpor s uvedeným právním principem, neboť jak již uvedl Ústavní soud: „Pramenem práva, a to i v systému psaného práva, jsou rovněž základní principy a zvyklosti.“¹⁰¹ Princip autonomie vůle se jako samostatný pramen práva uplatňuje praeter legem, pokud psané právo nestanoví jinak. V uvedeném případě, není v úpravě soukromého práva zakotven zákaz souběžného nároku smluvní pokuty závislé na prodlení s peněžitým závazkem s úroky z prodlení a nelze tedy žádným výkladem dojít k tomu, že by ujednání o smluvní pokutě závislé na prodlení peněžitého závazku bylo nepřijatelné v případě souběžného nároku na úroky z prodlení.

Při souběžném nároku věřitele na smluvní pokutu závislou na době prodlení a úroky z prodlení je nezbytné posuzovat nároky komplexně, a to ve vztahu k výši smluvní pokuty, aby její výše nebyla nepřiměřeně vysoká a v důsledku toho neplatná pro rozpor s dobrými mravy. K výši smluvní pokuty jednané v souladu s dobrými mravy pojednávala předchozí kapitola, stran souběžného nároku na smluvní pokutu lze pouze zdůraznit, že vzhledem ke skutečnosti, že úroky z prodlení jsou následkem téhož porušení povinnosti a stejně jako smluvní pokuta jsou jistou náhradou škody vzniklé prodlením,¹⁰² přihlíží se ke škodě, jež není kryta úroky z prodlení a sankční částí smluvní pokuty. Smluvní pokuta sjednána ve výši škody, která není kryta úroky z prodlení, spolu s přiměřenou sankční částí, by neměla být považována na nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu.

4.3 K obcházení zákona při ujednání smluvní pokuty závislé na době prodlení

Níže bych se ráda pozastavila nad názory někdejší soudní praxe, která považovala ujednání o smluvní pokutě závislé na době prodlení neplatné pro rozpor se zákonem, obcházení „kogentního“ ustanovení o úroku z prodlení obsaženého v ust. § 517 odst. 2 OZ,¹⁰³ které stran výše úroků z prodlení odkazuje na prováděcí předpis. Poprvé se uvedený názor objevil v rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích (sp. zn. 8 Co 2675/96 Sb.) a vycházel z toho, že je-li v občanskoprávních vztazích stanovena výše úroků z prodlení prováděcím předpisem, pak ujednání o smluvní pokutě, která se svou konstrukcí podobá konstrukci úroků z prodlení, je obcházením prováděcím předpisem stanovené výše úroků

¹⁰¹ Nález pléna Ústavního soudu České republiky, sp. zn. Pl. 33/97 Sb.

¹⁰² Ustanovení § 519 OZ: „Právo věřitele na náhradu škody způsobené prodlením dlužníka není dotčeno; při prodlení s plněním peněžitého dluhu lze však náhradu škody požadovat, jen pokud není kryta úroky z prodlení nebo poplatkem z prodlení.“

¹⁰³ PĚTR, B. Ještě jednou k problematice smluvních pokut. *Právní rozhledy*. 1999, 4, s. 203.

z prodlení. Tento názor nemohl být považován za správný, a proto byl také následně odmítnut. Jak již bylo předestřeno výše, oba instituty jsou určeny k jinému účelu a naplňují odlišné funkce, proto ujednají-li si strany smluvní pokutu závislou na době prodlení s peněžitým závazkem, je úmyslem věřitele vyvinout na dlužníka takový tlak, který jej bude směřovat k řádnému plnění, a tím dosáhnout, že bude pro dlužníka příhodnější plnění původně sjednaného závazku, a také již v době sjednání hlavního závazku dát patřičně najevo, že zájem věřitele na včasném plnění je pro něj stěžejní (může být důležitý zejména s ohledem na navazující závazky) a čím více narůstá prodlení, tím více to může věřiteli činit obtíže. Zatímco úroky z prodlení jako zákonný důsledek porušení povinnosti vyjadřují pouze sankční následek za prodlení a tento následek nastupuje vždy bez ohledu na tom, jak moc věřitel hlavního závazku lpí na včasném plnění či nikoliv. Je-li tedy umožněn souběh těchto institutů, nemůže být vůbec řeč o tom, že by strany měly v úmyslu ujednáním o výši smluvní pokuty závislé na době prodlení „zvýšit“ výši úroků z prodlení.

Ke stanovení výše úroků z prodlení v režimu práva občanského navíc nemůžeme jednoznačně hovořit o tom, že ustanovení § 517 odst. 2 OZ je ustanovením kogentního charakteru, od něhož se nelze odchýlit, jak se snaží tvrdit ve svých rozhodnutích Nejvyšší soud.¹⁰⁴ Nejvyšší soud v odůvodnění svého závěru o kogentním charakteru zmíněného ustanovení nepodává dostatečné argumenty, pouze tzv. definice kruhem, když jednak vychází pouze z gramatického výkladu ustanovení a z tzv. povahy ustanovení („kogentní povahy“). Znění ust. § 517 odst. 2 OZ, věta za středníkem: „výši úroků z prodlení a poplatku z prodlení stanoví prováděcí předpis“, nemůže být vykládáno pouze z gramatického hlediska, jak činí Nejvyšší soud, podle kterého uvedené ustanovení nenechává prostor pro úvahu o možnosti odlišného ujednání. Spíše naopak lze z gramatického hlediska ustanovení vyložit i tak, že: „prováděcím předpisem stanovená výše úroků z prodlení je pouze jednou z možností, kterou stranám právo nabízí.“¹⁰⁵ Tedy že prováděcím předpisem jsou kryty případy, kdy strany ve smlouvě neuvedou výši úroků z prodlení jinak. Mimo gramatický (jazykový) výklad zákonných ustanovení je však vždy nutné podrobit normy práva výkladu logickému, teleologickému (vzhledem k účelu), systematickému (vzhledem k zařazení v právním systému), popřípadě historickému. K nutnosti aplikovat vedle jazykového výkladu také další metody výkladu se vyjádřil Ústavní soud: „Jazykový výklad není jediným nástrojem k výkladu právní normy, z čehož plyne, že obecný soud není absolutně vázán doslovným zněním zákona,

¹⁰⁴ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 3. 2005, sp. zn. 33 Odo 1117/2003 Sb.: „Povaha ustanovení § 517 odst. 2 obč. zák. vylučuje, aby výše úroku z prodlení byla v občanskoprávních vztazích dohodnuta jinak, než stanoví právní předpis, který toto ustanovení provádí.“

¹⁰⁵ BEJČEK, Josef. "Povaha ustanovení" o úrocích z prodlení. *Právní rozhledy*. 2006, 11, s. 406.

*nýbrž se od něj smí a musí odchýlit, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež má svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku ... soudy musí při své činnosti postupovat tak, aby interpretační a aplikační právní problémy řešili s maximální mírou racionality. Jestliže interpretace právní normy za použití jazykové metody výkladu vede k nerozumným výsledkům, je na místě použít další výkladové metody jako je metoda výkladu systematického, logického, teleologického, které by přiměřeně korigovaly interpretační výsledky plynoucí ze základního, nikoliv však jediného výkladu jazykového.*¹⁰⁶ I při výkladu se musíme tedy řídit principy ovládajícími soukromé právo a zejména stěžejním principem autonomie vůle, protože ani v otázce výše smluvních úroků z prodlení by neměla být autonomie vůle účastníků závazkových vztahů narušena. Zásah do smluvní volnosti kogentním ustanovením zákona by byl možný jen v případě, kdyby byl řádně odůvodněn, zejména byla-li by jeho účelem ochrana jiného principu soukromého práva nebo jiného zájmu. Argumentovat ochranou slabší smluvní strany zde není možné, vzhledem k tomu, že přistoupíme-li na kogentní charakter ustanovení, pak vyloučíme apriori možnost sjednat i nižší úroky z prodlení, než jak je stanovuje prováděcí předpis, což je nepochybně v zájmu slabší strany. Navíc ochránit slabší smluvní stranu v případě, byla-li by sjednána výše úroků z prodlení nepřiměřeně, lze snadno pomocí ustanovení § 39 OZ, neboť takováto dohoda by pak mohla být neplatná pro rozpor s dobrými mravy a pak by se podpůrně výše úroků z prodlení stanovila dle prováděcích předpisů. Mám za to, že podpůrný charakter ustanovení o odkazu na prováděcí předpisy při určení výše úroků z prodlení může být ozřejměn i tím, že vzhledem k tomu, že věřiteli vzniká právo na úroky z prodlení ze zákona, stává se v běžné smluvní praxi, že účastníci, kteří si nemusí úroky z prodlení přímo sjednávat, by si nedohodli ani jejich případnou výši a pak by se v případě absence odkazu na prováděcí předpis jednalo o mezeru v právu.

O dispozitivnosti popřípadě kogentnosti zákonných ustanovení pojednává ust. § 2 odst. 3 OZ: „*Účastníci občanskoprávních vztahů si mohou vzájemná práva a povinnosti upravit dohodou odchylně od zákona, jestliže to zákon výslovně nezakazuje a jestliže z povahy ustanovení zákona nevyplývá, že se od něj nelze odchýlit*“, ze kterého lze vyvodit, že má-li se nějaké ustanovení považovat za kogentní, pak tato skutečnost musí být buď v zákoně výslovně stanovena (například pomocí slova „musí“) nebo dané ustanovení je takové povahy, že nedává možnost odchýlení se samo osobě, aniž by to výslovně uvádělo, je tedy kogentní implicitně. Z odkazu na stanovení výše úroků z prodlení prováděním předpisem však nelze

---

¹⁰⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 1. 2008, sp. zn. IV. ÚS 814/06.

dovodit s určitostí, že jiná výše není možná.¹⁰⁷ V případě pochybností, zda se jedná o kogentní či dispozitivní ustanovení je v souladu s principy právního státu dát přednost dispozitivnímu charakteru ustanovení.¹⁰⁸ V pochybnostech o charakteru ustanovení se vždy bere v úvahu rovné postavení účastníků soukromoprávních vztahů, kteří mají v soukromém právu smluvní volnost v souladu s ústavními principy upravující enumeraci legálních pretencí (čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR a čl. 1 odst. 3 LZPS), podle kterých je všem dovoleno činit vše, co není zákonem zakázáno a naopak nesmí být nucen dělat něco, co zákon neukládá. Přednost má tedy ústavně konformní výklad, neboť právní jistota a legitimní očekávání subjektů soukromého práva jsou nedílnou součástí moderní demokratické společnosti, zákon tedy musí být jasný a předvídatelný a není-li tomu tak, pak tato skutečnost nemůže být na ujmu jiným právům, popřípadě právním principům. K převaze dispozitivních ustanovení v soukromém právu se vyjádřil rovněž Nejvyšší soud v odůvodnění rozsudku: „*Normy občanského práva jsou podle výslovné úpravy § 2 odst. 3 OZ zásadně normami dispozitivního charakteru. Jen tak je totiž subjektům občanskoprávních vztahů umožněno, aby si v souladu s uplatňujícím se principem autonomie mohly v podmínkách tržního hospodářství, volné soutěže a konkurence občanskoprávní vztahy a jejich obsah, tj. souhrn vzájemných subjektivních občanských práv a povinností, smlouvou svobodně uspořádat odchylně od občanského zákoníku. Tak mohou subjekty nejlépe realizovat vlastní osobní a hospodářské představy a záměry a v souladu s jejich individuálními zájmy a potřebami.*“¹⁰⁹

V neposlední řadě bych chtěla poukázat na to, že pokud Nejvyšší soud v rozhodnutí zastává právní názor, že ustanovení § 517 odst. 2 OZ je kogentní, aniž by poskytl adekvátní odůvodnění, jedná se o porušení ústavního principu zákazu libovůle v rozhodování soudů.

4.4 Úročení smluvní pokuty

Není pochyb o tom, že úroky z prodlení (příslušenství pohledávky), jako akcesorický závazek závisející na hlavním závazku, nelze dále postihovat dalším závislým závazkem platit úroky z prodlení z úroků z prodlení. Takový „terciární závazek“ platné právo vůbec nezná

¹⁰⁷ Srov. BEJČEK, Josef. "Povaha ustanovení" o úrocích z prodlení. *Právní rozhledy*. 2006, 11, s. 406.: „zákonodárce mohl stanovit, že výši úroků z prodlení stanoví **výlučně** prováděcí právní předpis.“

¹⁰⁸ Shodně ŠVESTKA, J; SPÁČIL, J; ŠKÁROVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník : Komentář*. Praha : C.H.Beck, 2008. 40-55 s. „pro oblast občanského práva a tím i pro oblast soukromého práva vůbec, má a musí mít jeho úprava – na rozdíl od práva veřejného – zásadně dispozitivní charakter“

¹⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2000, sp. zn. 25 Cdo 2577/98.

a neumožňuje ani není dán relevantní důvod, aby tomu tak bylo. Úroky z prodlení je dlužník povinen plnit, je-li v prodlení s **plněním peněžitého dluhu**, a to spolu s tímto dluhem.¹¹⁰ Dluhem je míněn závazek z pohledu dlužníka, kdežto závazkem z pohledu věřitele je pohledávka. V závazkovém vztahu tedy vzniká věřiteli právo na plnění, tj. právo na pohledávku, a dlužníkovi vzniká povinnost splnit závazek, poskytnout toto plnění, tj. dluh.¹¹¹ Může vzniknout otázka, zda dluhem zde mohou být vnímány o nezaplacené (tedy dlužné) úroky z prodlení. Výklad, který by vedl k tomuto výsledku, není správný, neboť jak bylo naznačeno výše, vedl by ke vzniku „terciárního závazku“. K tomu uvedl již Vymazal L.: „úročení příslušenství, které samo vzniklo úročením hlavního dluhu nelze.“¹¹² Peněžité závazkový právní vztah je právní teorií obecně pojímán buď jako hlavní, nebo vedlejší. Smyslem ustanovení o povinnosti dlužníka hradit úroky z prodlení v případě prodlení s plněním peněžitého dluhu, aby byl vznik práva na úroky z prodlení přímo ze zákona vázán na prodlení s plněním hlavního peněžitého dluhu. V opačném případě by mohlo dojít k absurdnímu nekonečnému řetězení práva na úroky z prodlení, a práva na úroky z prodlení z těchto úroků z prodlení a práva na úroky z prodlení z těchto úroků z prodlení, které jsou již následkem prodlení atd.

V případě smluvní pokuty jde o jinou situaci, neboť vznikne-li věřiteli porušením povinnosti, na níž se váže smluvní pokuta, právo na tuto smluvní pokutu, stává se samostatným nárokem. Není tedy již vedlejším závazkem, jako jím je ujednání o smluvní pokutě, ale stal se samostatným nárokem, který trvá dále již bez ohledu na trvání „původně“ hlavního závazku. Nejedná se tedy ani o příslušenství pohledávky ve smyslu ustanovení § 121 odst. 2 OZ, kde je příslušenství pohledávky vymezeno taxativním výčtem jako smluvní úroky, úroky z prodlení, poplatek z prodlení a náklady spojené s uplatněním práva. Je-li vzniklý nárok na smluvní pokutu samostatným nárokem, pak nastane-li splatnost tohoto nároku, dnem následujícím je dlužník v prodlení s plněním tohoto samotného závazku. Domnívám se tedy, že není důvod odpírat věřiteli úroky z prodlení ze splatné smluvní pokuty. K této problematice není věnováno příliš pozornosti, pouze některé publikace konstatují, že úročit smluvní pokutu, v případě prodlení dlužníka s plněním peněžité pokuty je možné.¹¹³ S uvedeným souhlasím,

¹¹⁰ Ustanovení § 517 odst. 2 OZ: „Jde-li o prodlení s plněním peněžitého dluhu, má věřitel právo požadovat od dlužníka vedle plnění úroky z prodlení, není-li podle tohoto zákona povinen platit poplatek z prodlení; výši úroků z prodlení a poplatku z prodlení stanoví prováděcí předpis.“

¹¹¹ Ustanovení § 488 OZ: „Závazkovým vztahem je právní vztah, ze kterého věřiteli vzniká právo na plnění (pohledávka) od dlužníka a dlužníkovi vzniká povinnost splnit závazek.“

¹¹² VYMAZAL, Lukáš. K zákazu úročení příslušenství. *Právní rádce*. 2008, 4, s. 30.

¹¹³ ČECH, Petr. Smluvní pokuta versus úrok z prodlení. *Právní rádce*. 2008, 4, s. 21.: „Prodlévá-li dlužník s úhradou smluvní pokuty, soudy věřiteli úrok z prodlení z dlužné částky smluvní pokuty přiznají.“ ŠVESTKA, J; SPÁČIL, J; ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

jak jsem již uvedla výše, neboť v případě práva na smluvní pokutu jde o samostatný nárok (na rozdíl od ujednání o smluvní pokutě, která je akcesorickým závazkem) a není důvod, proč by neměla nastoupit zákonná sankce v podobě úroků z prodlení za prodlení s úhradou splatné smluvní pokuty.

---

s. 1606 – 1610: „Splatnost smluvní pokuty by měla být stranami dohodnuta, jinak platí ustanovení § 563. Není-li pokuta včas zaplacená, nastávají účinky prodlení a věřitel je oprávněn požadovat úrok z prodlení z částky odpovídající pokutě.“

5. Úvahy de lege ferenda

5.1 Stručně k vývoji návrhu nového občanského zákoníku:

Vývoj nové kodifikace občanského práva sahá do roku 2000, kdy se dá poprvé hovořit o započatí prací na kodifikaci nového občanského zákoníku pověřením profesora Karla Eliáše a docentku Michaelu Zuklínovou ministrem spravedlnosti Otakarem Motelem k přípravě věcného záměru nového občanského zákoníku, který byl následně schválen vládou ČR v dubnu roku 2001. První verze návrhu nového občanského zákoníku byla zveřejněna v květnu 2005 a veřejností byla tímto nabídnuta možnost, aby zahájili veřejnou diskusi. Dva roky probíhala k tomuto návrhu diskusní fóra, konference právních autorit, jejímž výsledkem byl druhý návrh nového občanského zákoníku doplněný výsledky dvouletých debat nad prvním návrhem. Návrh dopracovaný týmem expertů byl počátkem června 2008 zaslán do připomínkového řízení. Ministerstvo spravedlnosti předložilo počátkem ledna 2009 návrh občanského zákoníku vládě k dalšímu projednání. Návrh nového občanského zákoníku byl znovu revidován v rekodifikačních komisích během podzimu 2010 a následně znovu rozeslán do meziresortního připomínkového řízení.¹¹⁴

Smluvní pokuta dle stávajícího občanského zákoníku (je dnes upravena v ustanoveních § 544 a 545 občanského zákoníku, zák. č. 40/1964 Sb., ve znění zák. č. 509/1991 Sb. je upravena velmi stručně a na mnoho otázek, které mohou vyvstávat v kontraktační praxi při aplikaci smluvní pokuty nedávají dostatečné odpovědi. Tuto situaci se snaží vyřešit návrh nového občanského zákoníku, který na některé z těchto otázek podává dostatečné odpovědi.

5.2 Smluvní pokuta jako prostředek utvrzení závazku

Markantní změnou týkající se institutu smluvní pokuty je zejména její vyjmutí z ustanovení o zajištění závazků¹¹⁵ a zcela nové zařazení spolu s uznáním dluhu do oddílu týkající se **utvrzení závazku**. Toto nové pojetí smluvní pokuty reaguje na novodobý vývoj tohoto institutu, který výrazně poukazuje na skutečnost, že zajišťovací funkce již plně

¹¹⁴ Obecně o zákoníku [online]. 2010 [cit. 2011-03-04]. Nový občanský zákoník . Dostupné z WWW: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/obecne-o-zakoniku.html>>.

¹¹⁵ Poprvé byla smluvní pokuta zahrnuta mezi zajišťovací instituty občanským zákoníkem z roku 1950 (zákon č. 141/1950 Sb.), konkrétně přeřazením z oblasti náhrady škody, avšak se zachováním určitých věcných vazeb na náhradu škody, jak uvádí autor článku „Smluvní pokuta“ Zdeněk Kovařík (uveřejněno v periodiku Právní rozhledy č. 9, ročník 1999, strana 454).

ustoupila do pozadí a naproti tomu se do popředí dostala funkce utvrzovací. Utvrzení dluhu má za úkol posílit postavení věřitele jiným způsobem než prostým zajištěním dluhu a jasně stanovit primární zájem věřitele na splnění závazku. Smluvní pokuta slouží především jako nástroj ke zvýšení právní jistoty věřitelů.¹¹⁶ Pro utvrzení dluhu hovoří mimojiné i sankční funkce smluvní pokuty, která má na dlužníka vyvíjet nátlak ke splnění smluvené povinnosti a motivovat jej k řádnému plnění, zatímco zajišťovací instituty přichází v úvahu až při samotném porušení smluvní povinnosti, kdy zejména mají zajistit jiný způsob splnění původní povinnosti, lze rovněž říci, že plní funkci náhradního zdroje pro uspokojení. Myšlenku zařazení smluvní pokuty mezi utvrzovací instituty namísto institutů zajišťovacích podporuje i skutečnost, že povinnost splnit původní závazek trvá i poté, co byla zaplacená smluvní pokuta. Naproti tomu u zajišťovacích institutů dle návrhu nového občanského zákoníku (tj. zástava, ručení, zajišťovací převod práva, bankovní záruka a dohoda o srážkách ze mzdy) pokud není závazek splněn dlužníkem, pak může být splněn pomocí smluveného zajištění a takovým plněním závazek zanikne.¹¹⁷

5.3 Zavedení objektivní povinnosti k zaplacení smluvní pokuty

Dle současné právní úpravy (ustanovení § 545 odst. 3 OZ) je povinnost zaplatit smluvní pokutu subjektivní povahy. Dlužník je povinen zaplatit smluvní pokutu jen v případě zaviněného porušení povinnosti. Odpovědnost za splnění primárního závazku je tedy subjektivní, závislá na zavinění.¹¹⁸ Avšak vzhledem k dispozitivní povaze tohoto ustanovení si strany mohou dohodnout jinak a smluvním ujednáním mohou učinit povinnost zaplatit smluvní pokutu v případě porušení smluvené povinnosti primárního závazku objektivní.

Podle nové úpravy je situace opačná. Zákonným ustanovením je dána povinnost zaplatit smluvní pokutu i v případě nezaviněného porušení smluvené povinnosti a dispozitivnost tohoto ustanovení umožňuje, mají-li na tom strany zvlášť zájem, aby si dohodli, že dlužník bude povinen zaplatit smluvní pokutu jen při zaviněném porušení

---

¹¹⁶ BEJČEK, J. Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení. Časopis pro právní vědu a praxi. 1995

¹¹⁷ Př.: Neplní-li dlužník své povinnosti vyplývajícímu z hlavního závazku, pak v případě zástavy se věřitel může uspokojit prodejem zastavené věci, v případě ručení může být uspokojen ručitelem.

¹¹⁸ Zavinění se váže k porušení zajištěné povinnosti, nikoliv ke vzniku škody jako následku tohoto porušení, jak uvádí i ŠVESTKA, Jirí, et al. *Občanský zákoník II : Komentář*. 2.vydání. Praha : C. H. Beck , 2009. 1114 s. Vázanost zavinění na porušení povinnosti, nikoliv na vznik škody je zřejmé již ze zákonného ustanovení stávajícího občanského zákoníku (§ 544 odst. 1 OZ), neboť dlužník je povinen zaplatit smluvní pokutu i v případě, že porušením povinnosti škoda nevznikne.

smluvní.¹¹⁹ Jedná se na první pohled o přísnější právní úpravu, avšak vzhledem k ponechání možnosti upravit si právní vztahy odlišně, je spíše krokem dopředu. Objektivizací smluvní pokuty se posiluje nátlak na dlužníka, aby splnil svůj závazek řádně, a aby vynaložil veškeré úsilí, které je třeba, aby byl závazek naplněn.

5.4 Moderace smluvní pokuty

Průlomem v právní úpravě smluvní pokuty je ustanovení návrhu nového občanského zákoníku umožňující soudní moderaci smluvní pokuty, která byla doposud možná jen v obchodním právu. Zavedení moderace smluvní pokuty do občanského práva můžeme chápat jako sblížení občanského a obchodního práva, neboť doposud byla soudní moderace možná jen v režimu práva obchodního. K tomuto kroku se v úpravě občanského práva ve Slovenské republice uchýlili již v roce 2007, kdy zákon č. 568/2007 Z.z. novelizoval slovenský občanský zákoník a doplnil do úpravy občanského práva možnost soudní moderace smluvní pokuty.¹²⁰ Otázkou však zůstává, zda se k tomuto kroku stavět pozitivně či negativně. Dle nynější právní úpravy byla nepřiměřeně vysoká pokuta považována za neplatnou z důvodu rozporů s dobrými mravy, a to celá tato pokuta, nikoliv část přesahující přiměřenou výši. Může-li se nepřiměřeně vysoká pokuta stát neplatnou jako celek, pak nepochybně nutí věřitele k tomu, aby její výši sjednal tak, aby byla přiměřená a zamezil tak tomu, že by mohla být považována za neplatnou.¹²¹ Je nutno si uvědomit, že v občanských závazkových vztazích se neuplatňuje zásada profesionality, jak je tomu v závazkových vztazích obchodního

---

¹¹⁹ Důvodová zpráva k připravovanému občanskému zákoníku, dostupná z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>

¹²⁰ Srov. VOJČÍK, Petr, et al. *Občiansky zákonník : Stručný komentár*. druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2009. 1234 s.

¹²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 1. 2010, sp. zn. 33 Cdo 296/2008, který ve své právní větě uvádí: „Stejně jako lze ujednání o smluvní pokutě podle § 39 ObčZ posoudit z hlediska souladu nebo rozporu dohodnuté výše smluvní pokuty s dobrými mravy toliko jako platné či neplatné, tzn. bez možnosti shledat je neplatné jen ve výši přesahující rámec dobrých mravů, může být obdobně i výkon práva na smluvní pokutu v plném rozsahu podle § 3 odst. 1 ObčZ pouze v souladu či v rozporu s dobrými mravy. Zatímco podle § 301 ObchZ má soud moderační právo a smluvní pokutu může snížit až do výše škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením zajišťovaného závazku, občanský zákoník soudu právo snížit vysokou smluvní pokutu nedává a ustanovení obchodního zákoníku o smluvní pokutě nelze použít na závazkové právní vztahy upravené občanským zákoníkem.“

Dále také rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 8. 2005, sp. zn. 33 Odo 875/2005, který ve svém odůvodnění uvádí: „Stejně jako lze ujednání o smluvní pokutě podle ustanovení § 39 o. z. posoudit z hlediska souladu nebo rozporu dohodnuté výše smluvní pokuty s dobrými mravy toliko jako platné či neplatné (tzn. bez možnosti shledat je neplatné jen co do výše rámec dobrých mravů přesahující), může být obdobně i výkon práva na smluvní pokutu podle ustanovení § 3 odst. 1 o. z. pouze v souladu či v rozporu s dobrými mravy.“

práva.¹²² V neposlední řadě lze soudní moderaci smluvní pokuty považovat za ingerenci státní moci do smluvní autonomie stran soukromého práva a zvýšená ingerence státní moci může vést k prvkům nerovného postavení. Rovnost je definičním znakem soukromého práva.

5.5 Zakotvení možnosti sjednat nepeněžitou smluvní pokutu

Ustanovení § 1848 návrhu nového občanského zákoníku vyplňuje zákonnou mezeru stávajícího občanského zákoníku, který v otázce plnění smluvní pokuty mlčel. Vznikaly tak doposud interpretační problémy, zda může být platně sjednána smluvní pokuta s plněním nepeněžitým, zvláště s přihlédnutím ke gramatickému vykladu stávajícího ustanovení občanského zákoníku týkající se smluvní pokuty (§ 544 odst. 1 OZ), kde je stanoveno: „Sjednejí-li strany pro případ porušení smluvní povinnosti smluvní pokutu, je účastník, který tuto povinnost poruší, zavázán pokutu zaplatit, i když oprávněnému účastníku porušením povinnosti nevznikne škoda.“ Při interpretaci tohoto zákonného ustanovení se mnozí přikláněli k plnění peněžitému, a to s ohledem na termín „zaplatit“.¹²³ Zákon sice hovoří o „placení“ smluvní pokuty a nelze mít za zlé, implikuje-li tento termín představu, že smluvní pokutu lze sjednat jen jako peněžité plnění. Takováto představa je však mylná a je odmítána i právní doktrínou, která poukazuje na skutečnost, že smluvní pokuta může být zaplácena i nepeněžitým plněním, například dodáním většího množství zboží než původně sjednaného.¹²⁴ Představy právní doktríny o smluvní pokutě s nepeněžitým plněním jsou podpořeny rovněž dřívějšími výklady, zejména obecného občanského zákoníku z roku 1811, kdy význam smluvní pokuty zahrnoval nejen zaplacení peněžité částky, ale rovněž propadnutí plnění již poskytnutého, ztráta výhod ze smlouvy, ztráta platebních termínů a jiné.¹²⁵ Při jednání smluvní pokuty s nepeněžitým plněním musí být toto nepeněžitě naturální plnění penězi ocenitelné, převoditelné na peněžitý ekvivalent.¹²⁶ Převoditelnost nepeněžitého plnění na peněžitý ekvivalent se odvozuje od požadavku zákonného ustanovení ohledně ujednání

¹²² BEJČEK, Josef; ELIÁŠ, Karel; RABAN, Přemysl, *Kurs obchodního práva: obchodní závazky*, Praha, C.H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-781-4

¹²³ Například v článku „Neplatnost smluvní pokuty v obchodněprávních vztazích“ autora Michala Vlasáka, zveřejněného v Právním fóru (dostupné na ASPI pod ID LIT34977CZ) se uvádí, že smluvní pokutou se rozumí peněžitá částka, kterou je dlužník povinen věřiteli zaplatit, nesplní-li svou smluvní povinnost.

¹²⁴ Srov. ELIÁŠ, Karel. *Obchodní zákoník: Praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900*. 4. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2004. 939 s.

¹²⁵ Srov. FIALA, Josef, et al. *Občanský zákoník: Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou*. 11. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2006. 849 s.

¹²⁶ Srov. BEJČEK, J. Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1995

o smluvní pokutě, aby byla vždy stanovena výše smluvní pokuty, popřípadě způsob určení výše smluvní pokuty.

5.6 Strany ujednání o smluvní pokutě

Současná úprava smluvní pokuty klade důraz na dlužníka jako osobu mající povinnost zaplatit smluvní pokutu, když dikce ustanovení hovoří o účastníku, který smluvenou povinnost poruší a osobě oprávněné, která je potencionálně ohrožena vznikem škody v důsledku porušení smluvní povinnosti.¹²⁷ Ze zákonného ustanovení plyne, že dlužníkem ze závazku zaplatit smluvní pokutu je dlužník primárního závazku, tedy ten, který smluvenou povinnost svým jednáním porušil. Avšak oprávněným ze závazku zaplatit smluvní pokutu může být i osoba odlišná od osoby oprávněné z primárního závazku, za předpokladu, že ji porušením smluvní povinnosti může vzniknout škoda. K názoru, že subjektem oprávněným ze smluvní pokuty nemusí vždy nutně být osoba oprávněná z primárního závazku (věřitel povinnosti zajištěné smluvní pokutou) se přiklání JUDr. Daniel Patěk, Ph.D.,¹²⁸ avšak dále uvádí, že je-li oprávněným ze smluvní pokuty třetí osoba, je nutno zkoumat soulad takového ujednání s dobrými mravy a jako souladné shledal například případy právnických osob hájících zájmy spotřebitelů.¹²⁹ Dlužník může být zavázán zaplatit smluvní pokutu ve prospěch třetí osoby, naproti tomu nelze stanovit povinnost třetí osoby platit smluvní pokutu, poruší-li smluvenou povinnost dlužník primárního závazku. Smluvní pokuta je institut přímo vázaný na osobu dlužníka.¹³⁰ Tento právní názor lze opřít o dosavadní povinnost zaplatit smluvní pokutu jen v případě zaviněného porušení povinnosti, není-li stranami dohodnuto jinak. Nikomu se nemůže přičítat zavinění za jednání jiné osoby, které nemůže nijak ovlivnit. V tomto ohledu shledávám za nesprávné rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. 7. 2001, sp. zn. 25 Cdo 186/2000. V citovaném rozhodnutí Nejvyšší soud dovodil, že lze převzít závazek zaplatit smluvní pokutu v režimu práva občanského v případě porušení smluvní povinnosti osoby odlišné od osoby takto se zavazující a rovněž dovodil povinnost takto sjednanou smluvní pokutu zaplatit v případě, že smluvenou povinnost porušila třetí osoba.¹³¹

¹²⁷ Ustanovení § 544 odst. 1 OZ: „Sjednejí-li strany pro případ porušení smluvní povinnosti smluvní pokutu, je **účastník, který tuto povinnost poruší**, zavázán pokutu zaplatit, i když oprávněnému účastníku porušením povinnosti nevznikne škoda“

¹²⁸ Srov. PATĚK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 29.

¹²⁹ Právnícká osoba, jejíž úkolem je hájit zájmy spotřebitelů jako slabších smluvních stran, může sjednat smluvní pokutu v případě porušení povinnosti ve prospěch spotřebitele, kterému je na ujmu toto jednání, aniž by se mohlo být takovéto ujednání v rozporu s dobrými mravy.

¹³⁰ Srov. HAJN, P, BEJČEK, J. *Jak uzavírat obchodní smlouvy*. 2. vyd. Praha : Linde, 2003, s. 193.

¹³¹ Z odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. 7. 2001, sp. zn. 25 Cdo 186/2000: „Pro obsah právního vztahu založeného předmětnou kupní smlouvou je určující to, co si strany této smlouvy dohodly,

Ze zákonné dikce návrhu nového občanského zákoníku¹³² vyplývá odlišný přístup v posouzení účastníků ujednání o smluvní pokutě, který je umožněn zavedením objektivní povinnosti k zaplacení smluvní pokuty. Objektivizací smluvní pokuty již nebrání nic tomu, aby byla ze smluvní pokuty zavázána třetí osoba, odlišná od osoby zavázané primárním závazkem, neboť porušení smluvené povinnosti již nebude dále vázáno na zavinění dlužníka. Mám za to, že ustanovení o ujednání o smluvní pokutě dle návrhu nového občanského zákoníku klade především důraz na utvrzení smluvené povinnosti tím, že stanoví povinnost zaplatit sjednanou smluvní pokutu bez ohledu na to, zda tomu bude ve prospěch třetí osoby, nebo zda bude zaplacena třetí osobou.

5.7 Formální požadavky na ujednání o smluvní pokutě

Návrh nového občanského zákoníku upouští od požadavku písemné formy ujednání o smluvní pokutě¹³³ (stanovené pod pohrůžkou absolutní neplatnosti právního úkonu ve smyslu ustanovení § 40 odst. 1 OZ) a v souladu se zásadou neformálnosti soukromoprávních úkonů¹³⁴ ponechává na zvážení kontraktačních stran, jakou formou si sjednají povinnost zaplatit smluvní pokutu pro případ porušení smluvní povinnosti. Neformálnost soukromoprávních úkonů je projevem další vůdčí zásady soukromého práva, a to zásady autonomie vůle.¹³⁵ Považují-li strany za sjednání smluvní pokuty v písemné formě, pak tak mohou učinit a naopak usoudí-li, že v daném vztahu není potřeba uzavírat smluvní pokutu v písemné formě, pak ji mohou uzavřít neformálně, tj. ústně popřípadě konkludentně, za předpokladů splnění zákonných požadavků při právní úkony. Případy, kdy

---

tedy jaké povinnosti účastníci smluvně převzali a jaká práva si smlouvou ve vztahu prodávající - kupující založili. Jestliže v dané věci žalobci souhlasili s tím, že dohodnutou smluvní pokutu ve výši 500.000,- Kč zaplatí za ostatní kupující v případě, že zbytek kupní ceny jimi nebude zaplacen ve sjednané době, pak názor dovolatelů o tom, že žalobci byli povinni zaplatit jen 1/4 dohodnuté smluvní pokuty, tedy částku 125.000,- Kč, a to jen za předpokladu, že by se ocitli v prodlení se zaplacením části kupní ceny na ně připadající, je nesprávný, neboť takovéto ujednání z obsahu předmětné kupní smlouvy nevyplývá.“

¹³² Ustanovení § 1848 návrhu nového občanského zákoníku: „Ujednají-li strany pro případ porušení smluvené povinnosti smluvní pokutu v určité výši nebo s ujednáním způsobu, jak se výše smluvní pokuty určí, může **věřitel požadovat smluvní pokutu** bez zřetele k tomu, zda mu porušením utvrzené povinnosti vznikla škoda.“

¹³³ Ustanovení § 544 odst. 2 OZ: „Smluvní pokutu lze sjednat jen písemně a v ujednání musí být určena výše pokuty nebo stanoven způsob jejího určení.“

¹³⁴ V souladu se zásadou neformálnosti právních úkonů v soukromém právu se písemná forma obligatorně vyžaduje pouze tam, kde to výslovně stanoví zákon nebo tam, kde se na tom účastníci dohodnou.

¹³⁵ HANDLAR, Jiří. Forma právních úkonů, které mění nebo ruší závazky, v občanském právu. *Právní rozhledy*. 2010, 20, s. 719. Dostupný také z WWW: < <http://www.beck-online.cz/legalis/document-view.seam?type=html&documentId=nrptembrbpxa4s7giyf643uojptomjz&tocid=nrptembrbpxa4s7giyf643uojptomjz&conversationId=999445#selected-node>>.

stranám nevzniká potřeba sjednávat smluvní pokutu písemnou formou, se objevují zejména tam, kde ani primární závazek není uzavírán písemnou formou a je tedy pro strany mnohem příhodnější následovat formu primárního závazku. Neformální kontraktace je pružnější a lépe reaguje na rychle měnící se poměry mezi smluvními stranami. Na druhou stranu mezi výrazné nevýhody neformálních právních úkonů je mnohem horší průkaznost obsahu závazku, než je tomu u psaných právních úkonů. V případě sporu mezi stranami o obsahu neformálně uzavřeného závazku je na účastnících vztahu, aby prokázali jeho obsah. Při úvaze o zavedení neformálnosti ujednání o smluvní pokutě je třeba si rovněž uvědomit, že každý si musí dbát svých práv, tedy aktivně si sami ujednat smluvní pokutu v písemné formě, je-li na tom dán jejich zájem, popřípadě má-li pochybnosti o budoucí průkaznosti obsahu závazku, to vše v souladu se širším pojetím procesní zásady *vigilantibus iura scripta sunt*.¹³⁶

---

¹³⁶ *Vigilantibus iura scripta sunt* je klasická římská zásada, který vyjadřuje, že práva patří bdělým, neboli právo přeje bdělým, necht' si tedy každý střeží svá práva.

Příloha č. 1: Zákonná ustanovení o smluvní pokutě dle návrhu nového občanského zákoníku

Oddíl 3

Utvrzení dluhu

Smluvní pokuta

§ 1848

Ujedná-li strany pro případ porušení smluvené povinnosti smluvní pokutu v určité výši nebo s ujednáním způsobu, jak se výše smluvní pokuty určí, může věřitel požadovat smluvní pokutu bez zřetele k tomu, zda mu porušením utvrzené povinnosti vznikla škoda. Smluvní pokuta může být ujednána i v jiném plnění než peněžitém.

§ 1849

Zaplacení smluvní pokuty nezbavuje dlužníka povinnosti splnit dluh smluvní pokutou utvrzený.

§ 1850

Je-li ujednána smluvní pokuta, nemá věřitel právo na náhradu škody vzniklé z porušení povinnosti, ke kterému se smluvní pokuta vztahuje.

§ 1851

Nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu může soud na návrh dlužníka snížit s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti až do výše škody vzniklé do doby rozhodnutí porušením té povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta. K náhradě škody, vznikne-li na ni později právo, je poškozený oprávněn do výše smluvní pokuty.

§ 1852

Ustanovení o smluvní pokutě se použijí i na pokutu stanovenou pro porušení smluvní povinnosti právním předpisem (penále).

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

Primární prameny práce:

Zákony:

1. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
2. Usnesení ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku ČR
3. Zákon č. 40/1964 Sb. ve znění pozdějších předpisů, Občanský zákoník.
4. Zákon č. 513/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů, Obchodní zákoník.
5. Zákon č. 141/1950 Sb., Občanský zákoník v původním znění.
6. Patent císaře Františka I. č. 946 Sb. z. s., Všeobecný občanský zákoník ze dne 1. června 1811
7. Zákon č. 109/1964 Sb., Hospodářský zákoník v původním znění.
8. Zákon č. 165/1982 Sb., Novela hospodářského zákoníku která nabyla účinnosti dne 1. 1. 1983
9. Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění zákona č. 509/1991 Sb.,

Podzákoné předpisy:

1. Nařízení vlády č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákona.

Judikatura:

1. Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 3. 2. 1994, sp. zn. 15 Co 481/93
2. Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 13. 3. 1997, sp. zn. 8 Co 2675/96
3. Rozsudek Krajského obchodního soudu v Ostravě ze dne 23. 2. 1995, sp. zn. 8 Cm 235/93.
4. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 10. 2004, sp. zn. 5 Cmo 320/2004.
5. Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 1. 1997, sp. zn. 1 Cmo 744/96
6. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 1. 2008, sp. zn. IV. ÚS 814/06.
7. Nález pléna Ústavního soudu České republiky, sp. zn. Pl. 33/97 Sb.

8. Nález Ústavního soudu ze dne 26. 2. 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97.
9. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 9. 2000, sp. zn. 25 Cdo 2577/98
10. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 3. 2005, sp. zn. 33 Odo 1117/2003
11. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 6. 1997 sp. zn. 3 Cdon 69/96
12. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdon 473/96
13. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 6. 2009, sp. zn. 33 Odo 1779/2006
14. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 8. 2005, sp. zn. 33 Odo 875/2005
15. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 11. 2009, 33 Cdo 1682/2007
16. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 11. 2003, sp. zn. 33 Odo 890/2002
17. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 1. 2010, sp. zn. 33 Cdo 296/2008
18. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 4. 2009, sp. zn. 23 Cdo 1646/2007
19. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 8. 2005, sp. zn. 33 Odo 875/2005
20. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 11. 2009, sp.zn. 21 Cdo 4430/2007
21. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 5. 2007, sp. zn. 33 Odo 438/2005
22. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 8. 2001, sp. zn. 33 Odo 204/2001
23. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 11. 2009, 23 Cdo 4038/2007
24. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 1. 1999, sp. zn. 29 Cdo 2495/98
25. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 3. 2002, sp. zn. 33 Odo 47/2002
26. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 8. 2006, sp. zn. 32 Odo 469/2005
27. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2007, sp. zn. 33 Odo 1624/2006
28. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 5. 2005, sp. zn. 33 Odo 875/2005
29. Rozhodnutí nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 10. 2009, sp. zn. 31 Cdo 2707/2007
30. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 11. 2009, sp. zn. 23 Cdo 4038/2007
31. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 1. 2005, sp. zn. 32 Odo 400/2004
32. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 10. 2008, sp. zn. 32 Cdo 1826/2008
33. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 5. 2009, sp. zn. 23 Cdo 485/2009
34. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 1. 2005, sp. zn. 32 Odo 400/2004.
35. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne ze dne 23. 6. 2004, sp. zn. 33 Odo 588/2003
36. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 7. 2000, sp. zn. 26 Cdo 1109/2000
37. Rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 8. 2006, sp. zn. 32 Odo 469/2005
38. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 33 Odo 131/2003.
39. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 10. 2002, sp. zn. 29 Odo 847/2001
40. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 8. 2009, sp. zn. 33 Cdo 2641/2007

41. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 5. 2005, sp. zn. 33 Odo 457/2004
42. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 6. 2009, sp. zn. 28 Cdo 1526/2009
43. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 1. 2007, sp. zn. 33 Odo 403/2005
44. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 4. 1998, sp. zn. 2 Odon 90/97
45. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 8. 2005, sp. zn. 33 Odo 875/2005
46. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 4. 1998, sp. zn. 2 Odon 90/97
47. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 6. 2009, sp. zn. 28 Cdo 1526/2009
48. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 10. 2009, sp. zn. 23 Cdo 3147/2009
49. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 8. 2008, sp. zn. 28 Cdo 1687/2006
50. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 4. 2002, sp. zn. 33 Odo 96/2001
51. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 5. 1999, sp. zn. 29 Cdo 969/99
52. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 3. 2007, sp. zn. 33 Odo 805/2005
53. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 4. 2002, sp. zn. 33 Odo 96/2001
54. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 10. 2009, sp. zn. 23 Cdo 3147/2009
55. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne ze dne 31. 3. 1998, sp. zn. 3 Cdon 1398/96
56. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. června 2002, sp. zn. 25 Cdo 182/2001
57. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. srpna 2004, sp. zn. 33 Odo 111/2004
58. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 33 Odo 131/2003
59. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 1. 1999, sp. zn. 29 Cdo 2495/98
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. března 2003, sp. zn. 32 Odo 849/2002
60. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 1999 sp. zn. 25 Cdo 119/99
61. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 10. 2002, sp. zn. 29 Odo 847/2001
62. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 11. 2009, sp. zn. 23 Cdo 4544/2007
63. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 10. 2002, sp. zn. 33 Odo 566/2001
64. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2006, p. zn. 33 Odo 469/2006

Sekundární prameny práce:

Knižní publikace:

1. BEJČEK, Josef; ELIÁŠ, Karel; RABAN, Přemysl, *Kurs obchodního práva: obchodní závazky*, Praha, C.H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-781-4

2. ELIÁŠ, K., a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář*. 1. vyd. Praha: Linde Praha, a. s., 2008, s. 1567.
3. ELIÁŠ, Karel, et al. *Obchodní zákoník: Praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900*. Praha: Linde Praha a. s., 2004. 939 s.
4. FIALA, Josef , et al. *Občanský zákoník: Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou*. 11. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2006. 849 s.
5. HAJN, P, BEJČEK, J. *Jak uzavírat obchodní smlouvy*. 2. vyd. Praha: Linde, 2003, s. 193.
6. JEHLIČKA, O.; ŠVESTKA, J.; ŠKÁROVÁ, M. *Občanský zákoník: Komentář*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. 820 s.
7. KOBLIHA, Ivan; KALFUS, Jan; KROFTA, Jiří; et al. *Obchodní zákoník : Komentář*. Praha : Linde Praha a.s., 2006. 773 s.
8. PATĚK, Daniel. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. 124 s.
9. ŠKÁROVÁ, M. in JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M., SPÁČIL, J., a kol. *Občanský zákoník, komentář*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2008, str. 1445.
10. ŠTENGLOVÁ, Ivana. *Přehled judikatury ve věcech zajištění závazků*. Praha : Aspi a. s., 2007. Část IV. Smluvní pokuta, s. 236.
11. ŠTENGLOVÁ, Ivana; PLÍVA, Stanislav; TOMSA, Miloš; at al. *Obchodní zákoník*. 12. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1397 s.
12. ŠVESTKA, Jiří , et al. *Občanský zákoník II : Komentář*. 2.vydání . Praha : C. H. Beck , 2009. 1114 s.
13. ŠVESTKA, J; SPÁČIL, J; ŠKÁROVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník: Komentář*. Praha: C.H.Beck, 2008. 40-55 s.
14. VOJČÍK, Petr, et al. *Občiansky zákonník : Stručný komentár* . druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2009. 1234 s.

Právní periodika:

1. BEJČEK, J. Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1995, č. 1, s. 31.
2. BEJČEK, Josef. "Povaha ustanovení" o úrocích z prodlení. *Právní rozhledy*. 2006, 11, s. 406.
3. ČECH, Petr. Smluvní pokuta versus úrok z prodlení. *Právní rádce*. 2008, 4, s. 21.

4. HANDLAR, Jiří. Forma právních úkonů, které mění nebo ruší závazky, v občanském právu. *Právní rozhledy*. 2010, 20, s. 719.
5. HANDLAR, Jiří. Vzdání se práv, která mohou v budoucnu teprve vzniknout, podle § 574 odst. 2 ObčZ. *Právní rozhledy*. 2009, 18, s. 659.:
6. KOVAŘÍK, Zdeněk. Smluvní pokuta. *Právní rozhledy*. 1999, 9 , s. 454.
7. NOVÁČEK, Roman. Přiměřenost smluvní pokuty a moderační právo soudu. *Právní rozhledy*. 2002, 3, s. 116.
8. PATĚK, Daniel. Osud smluvní pokuty při cesi zajištěné pohledávky: aneb k akcesoritě smluvní pokuty. *Právní rozhledy*. 2008 , 8, s. 294.
9. PETR, B. Ještě jednou k problematice smluvních pokut. *Právní rozhledy*. 1999, 4, s. 203.

Internetové odkazy:

1. Obecně o zákoníku [online]. 2010 [cit. 2011-03-04]. Nový občanský zákoník . Dostupné z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/obecne-o-zakoniku.html>
2. Ministerstvo spravedlnosti České republiky. *Návrh zákona - občanský zákoník* [online]. 2007 , 9.1.2008 [cit. 2009-03-02]. Dostupný z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Navrh_obcanskeho_zakoniku_090108_s%20obsahem.pdf>.

SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV:

Akcesorický závazek
Dobré mravy
Moderace
Nepřiměřenost
Občansko-právní vztah
Obchodně-právní vztah
Odpovědnost
Odstoupení
Paušalizovaná náhrada škody
Promlčení
Přiměřenost
Rozpor s dobrými mravy
Sankce
Samostatný nárok
Smluvní pokuta
Splatnost
Utvrzení
Ujednání o smluvní pokutě
Úroky z prodlení
Výše smluvní pokuty
Zajištění